

HOTARUL

★ ★ **Revistă literară și culturală** ★ ★

SUMAR :

Al. Negură	Christos a inviat — Primăvară (<i>versuri</i>)
Tiberiu Vuia	După amiază (<i>poemă</i>)
Ed. I. Găvănescu	Figuri arădane: Al. Gavra
* * *	Incheiere — Ritm. — Intoarcere (<i>versuri</i>)
Liviu Albu	Jale în luncă (<i>versuri</i>)
I. V. Racea	Drumețul (<i>versuri</i>)
Gh. Ciuhandu	Altă figură arădană: Giorgiu Popa
Petre Tiucra Pribeagul	Mozaic de urmele strămoșilor pe câmpia Arad— Cenadana
P. Bogdan	Sonet (<i>versuri</i>)
Ionel Filipaș	Viața în ritm provincial
Pan	Cronica Rimată

Recenzii. CĂRȚI: Larousse du XX-e Siècle — *M. Sevastos*: Aventurile din strada Grădinelor (i. f.) — *D. rina V. Ienciu*: Cataclismul anului 2000 (o. m.) — *G. G. Rafirolu*: Mănăstirea din Peri ...
Elintescu și E. Sarafolean: Neamul românesc și alte piese teatrale pentru copii (m. p.)

REVISTE: Petrodava (m. o.)

Insemnări: Arhivele Aradului (g. c.)

Note: A. D. Xenopol — Primăvara — Ortodoxismul — Arta cinematografică (t. v.)

HOTARUL apare sub îngrijirea unui comitet de redacție, format din următorii membri ai „Ateneului Popular Arădan”: Barbu Pompiliu, Ciuhandu Gh., Constantinescu Al., Găvănescu Eduard, Lupaș Octavian, Olinescu Marcel, Negură Al., Păun Mihail, Isaia Tolan și Vuia Tiberiu.

HOTARUL apare lunar cu un singur număr dublu pentru lunile Iulie și August, abonamentul fiind:

Pentru autorități, instituții și întreprinderi comerciale, financiare și industriale,
pe an --- --- --- 200 lei
pentru particulari --- --- 100 lei

* * *

HOTARUL va apare în 24 și 28 pagini.

PENTRU DOMNII AUTORI. Manuscrisele nepublicabile nu se păstrează și nu se înapoiază. Cele admise de comitet vor fi publicate în ordinea primirii. Domnii autori sunt rugați a trimite manuscrisele scrise la mașină, pe o singură pagină și perfect citibile.

Pentru tot ceiace privește **redacția**: manuscrise, cărți, reviste, etc. a se adresa:
Al. Negură, publicist, Arad.

Abonamentele și tot ceiace privește **administrația**, se vor adresa
Al. Constantinescu, profesor, Bul. General Dragalina, Arad.

NOTA ADMINISTRAȚIEI. Rugăm pe domnii abonați să ne trimită costul abonamentului pe adresa: Al. Constantinescu, Arad, Bulevardul General Dragalina, 16.

HOTARUL

CHRISTOS A ÎNVIAT

*Bat clopote în noapte, lung, prelung . . .
Bătăile se-alung și se ajung . . .
Între pământ și cer, clopote bat,
Să ne-amintim, că iar a înviat! . . .*

*Caișii, până ieri înmuguriți,
Vor fi în zori toți înfloriți,
Iar soarele va sta și el mirat,
Că florile, din morți, s-au fost sculat! . . .*

*Peste cătune — scorbore în văi —
Vor arde'n noaptea asta vâlvătăi,
Și mâine, copii goi n-or fi la porți,
Căci pentru Cel sculat dintre cei morți,
Ei s-or găti în strai sărbătorec
Și după obiceiul strămoșesc,
Ciocnind un ouă roș încondeiat,
Vor ciripi: „Christos a înviat!“.*

AL. NEGURĂ

După amiază . . .**(poemă)**

După amiază de liniști . . .
 Umbrele roesc în jurul meu, lucrurile se îmbracă'n
 întunericul amurgului, —
 Luminile încă nu s'au ivit. Strada stă între pereții înalți,
 goală și, sonor, vid de iarnă . . .

După amiază de visuri . . .

O cărare mărunță mă duce înspre malul unei mări cu
 orizont vast, amintire de ani mulți, și din zarea ei
 se desprind mii de cărări, — zile din alți ani.
 Le ascult ritmul cum saltă lumină duioasă pe corzile
 inimii;
 Zile frumoase de iubire, de suferință, de muncă,
 Ce frumos vă desfășurați sub umbra tâmpelor, viziuni
 ferbinți și halucinații ingramădite'n sângele meu, —
 Vă ascult și nu găsesc o poveste mai frumoasă ca asta:
 Iubire, — tumult de vedenii, furtună de sgomot . . .

După amiază de tăceri . . .

Ai venit cu pas de flacări și ai stat alături cu svon de
 veșnicie,
 Am ascultat îndelung cum străjuești lumina mea din
 adâncuri, și o rodești în arătări cu belșug de viață,
 de culori și de zimbire,
 Și-am rămas să te păzesc ca pe o comoară și să te
 aștept din nou:

După amiază de liniști, de visuri, de tăceri . . .

TIBERIU VUIA

PRIMĂVARĂ

*Cad din'nalturi snopi de soare
 Peste pașiști și răzoare;
 Bate vântul coastă grea
 Și când vântul va să-l ia
 Moleșit de atâta soare,
 Ingenunche lâng-o floare! . . .*

*Peste sate trec cocorii,
 Bulbucă iar apa morii,
 Turmele înfloresc valea;
 Un drumeț și-abate calea
 În spre creste
 Ca'n poveste . . .
 Și cu gându'n două frânt,
 Iși descarcă lînta'n vânt . . .*

*A țipat o cucuvea
 Și-a gemut întinderea!
 Car cu boi despică drumul,
 Satu'n cer și-aruncă lumul;
 Lângă garduri, prin grădini,
 Stau lumini lângă lumini
 Pomii, grei de-atâta floare!*

*Cad din'nalturi snopi de soare.
 Tălângi sună, biciu pocnește . . .
 Și pământu'l vezi cum crește! —*

AL. NEGURĂ

Figuri arădane:**AL. GAVRA.****„Editorul scriptelor Șincai-Klainiane“**

Viața, ca și activitatea publicistică și didactică a lui Alex. Gavra, fost profesor dela 1821 și apoi director, din 1865, al Institutului Pedagogic din Arad nu s'au bucurat, — în afară de unele însemnări biografice — 1) de o mai largă și atentă cercetare până acum. Unele păreri asupra planurilor sale de editor și ca autor al unei drame, nu-i sunt deloc favorabile. Și, cu toate acestea, Al. Gavra a reprezentat tipic și scăderile ca și elanurile de exagerat naționalism mistic ale epocii sale romantice, așa precum în Muntenia, le înfățișa, tot așa de caracteristic, un I. Heliade Rădulescu.

Vom încerca altădată să-i urmărim vieța și cele două lucrări rămase dela el: Monumentul Șincai-Klainian sau »Șincai și Klain in Câmpi (i) Elysului«, 2) o piesă de teatru; și »Lexiconul de conversație istoricose—reli-gionariu«, 3) care aduce și unele informații de o valoare istorică interesantă.

Dar Al. Gavra a încercat o operă editorială, pe un vast plan, pe care cu regret trebuie să o recunoaștem, nici noi urmașii până astăzi nu ne am găsit apți să o împlinim.

El își pune în gând de a publica operele lui Șincai și Klain, pe care le copiase după manuscrisele puse la dispoziție de însuși episcopul unit al Orăzii, Samuil Vulcan, care le avea în păstrare.

Până la data aceasta — 1844 — când începe Gavra publicarea Cronicii lui Șincai, se mai făcuseră unele încercări în această direcție.

Gh. Șincai însuși își tipărește în Calendarul dela Buda pe 1808 câteva coale din opera sa, la îndemnul episcopului S. Vulcan 4). Ca appendice la acest Calendar, apar astfel

vreo 40 de pagini în 8, cuprinzând istoria anilor 86—169. 5) In 1809 Șincai își continuă tipărirea Cronicii tot acolo, dela pag. 41—80, adică anii 174—264. 6) Cenzura sau poate plecarea grăbită a lui Șincai la Șinea — unde îl găsim la 28 Febr. 1809, când el implinea 56 de ani — opreau continuarea acestei lucrări. 7).

In momentul în care Al. Gavra își lansa »acea publicare despre tipărirea cărților Șincai-Klainiane sunătoare« 8), el afla despre similare proiecte editoriale, la București, ale unuia Diaconovici, care însă »încă la naștere se sugrumă«, deci, nu se realizează; și de ediția lui Vida, »un Vida din Eși« 9) adică Arhimandritul Gherman Vida gramaticul, chemat la Seminarul, numit din 1839 »Veniamin, din Iași, ca profesor pentru grecește și latinește 10). Fost student la Pesta, »Roman nobil din Marmăția« — adică Maramureș — cum îi plăcea să se intituleze, Vida e autorul și al unei »Gramatici practice romano-franțuzească«. 11).

Despre această ediție dela Iași scoasă de arhimandrit, Al. Gavra nu se exprimă prea elogios, când scrie: tipărirea »din Iași cu niște slove grosolane se scose în câteva, dar puține coale, și și acele greșite, prin care poporul încă la început se împărache, și mult val și necaz mi se făcu...« 12) Cronica lui Șincai, publicată de Vida în 1843, apărură ne-complectă. Ea se opri la a. 999 13) Tipărirea s'ar fi făcut după un ms. cumpărat la o licitație la Viena.

In monografia sa asupra lui Șincai, A. Papiu Ilarian dă titlul acestei ediții tipărite

1) A. P. Ilarian o. c. p. 23 și nota 8

2) A. P. Ilarian o. c. p. 23 nota 9.

3) A. P. Ilarian o. c. p. 23—24.

4) Lungă scrisoare a lui Al. Gavra din 3 Mai 1853 stil nou către Episcopul dela Oradea publicată de Dr. Iacob Radu în: Doi luceferi rătăcitori Gh. Șincai și Samoil Micu Clain. Analele Academiei Române București 1924. pag. 85.

5) Dr. I. Radu: Doi luceferi rătăcitori pag. 85—86.

6) N. Iorga: Istoria literaturii rom. in veacul XIX-lea, București 1907 p. 289.

7) Idem o. c. p. 126.

8) Dr. I. Radu o. c. p. 86.

9) Ovid Densusianu Literatura română modernă București 1920 vol. I. p. 40.

1) V. mai ales Iuliu Vuia Fragmente din Istoricul pedagogicului conf. gr. or. român din Arad. — Studiu istoric — pedagogic Panciova 1887 p. 40—45.; Enciclopedia română II pag. 513; și mai ales Dr. Teodor Botiș, Istoria Școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului teologic ort român din Arad. Arad 1922 pag. 391—393 și passim.

2) Apărut ca „Vorwort zu die Chronolog. Geschichte der Valachen“ in Buda la 1844.

3) Cu un lung titlu. Tomu I. A-B. Buda 1847.

4) A. Papiu Ilarianu: Vieța operele și ideele lui Georgiu Șincai din Sinc, a. Discursu de recepțiune... București 1869 pag. 23.

de arhimandritul Vida: »Cronica Românilor și a multor nemuri... de Georgie Șincai din Șinca... în zilele preaiualtului Domnu alu Moldoviei Mihail Grigoriu Sturdia Voevodu. In tipografia S. Mitropoliei a Iasiului la anulu 1843« 14).

Relativ la ms. după care făcuse Vida tipăritura tot Papiu Ilarian scrie: »Copia ce posedea Vida era făcută de Petru Marcuțiu, în satul Roctu alu comitatului Bihariei, pre la 1821—2«; 15) se pare destinatu lui Petru Maior. Acelaș Marcuțiu mai transcriesese o copie depe ms. Croniceii lui Șincai pe la 1824 după cum afirmă tot A. Papiu Ilarian Vol. I. îl vinde Loga bibliotecii din București, iar celelalte două volume ale acestei copii se dădeu lui Gavra la 1842. 16).

O ceartă isbucni pe această temă între Diaconivici Loga și Al. Gavra, pe care însă noi nu avem posibilitatea să o cercetăm de aici. 17).

În această chestiune a manuscrisului utilizat de Vida, Al. Gavra ne dă unele foarte prețioase informații, pe care noi le reproducem acum pentru întâia oară.

Alături de »unilul offertu«, pe care-l publicăm mai departe, el anexează și o listă de manuscrisele și cărțile pe care voia să le doneze Consistorului arălan. La punctul XI. sub B, Al. Gavra scrie în această listă:

»Chronica lui Șinkay«
 Tomul I cuprinde 811 pag. }
 Tomul II cuprinde 793 pag. } summa 2097 de
 Tomul III cuprinde 493 pag. } pag. in 4°

N. B. Se recomandă pe sama posterității a se păstra și acestu manuscriptu sinkaianu, pentru ca cel ce au eșit din Iași, s'au tipăritu dintr'un manuscrisu prin Arhimandritul Vida dela unu antiquariu Sidova în Posunu cumparatu, și de censura din Buda inca înainte de aceea forfecatu, din care cauza însusi Șincai disgustenduse au curmatu tiparirea Chroniceii sale, din care prela a. 1808 și esisa 3 seau 4 cole; dicu au curmatu; și opul dela mine, adeca acela, după care seau decopiatu al meu manuscrisu au remasu pentru generatiunile următoare curatu, asea precum au esitu din manele elucubratorului seu, ne pangaritu. Despre Sinkay mai este de a se observa cum

ca în chronica sa mai pretatindenea se provoaca la manuscrisul Clainianu, asea, catu operatu unu auctore tiparitu fara de operatu celuia laltu auctor se poate socoti ca mancu, ca defectuosu«. 18).

Prin urmare reținem o informație foarte prețioasă, anume că ediția dela Iași a lui Vida, s'a tipărit după un manuscris cumpărat dela Pojon, nu Viena, censurat de censura din Buda și care probabil e acelaș manuscris după care și-a publicat Șincai primele coale la 1808—9, din Cronica sa, în Calendarul din acel oraș. Deasemenea rezultă categoric că Al. Gavra a utilizat un manuscris al »elucubratorului« adică al autorului Șincai pe care l-a și transcriș și nu copia lui Marcuțiu. Acest manuscris îl restituia »nepangaritu«, la Oradea.

În scrisoarea de mai târziu, din 1853, Al. Gavra ne dă interesante amănunte despre proiectul său editorial, cât și despre greutățile pe care le-a întâmpinat.

Inițiativa — serie el — venea dela prietenul său din copilărie, dela episcopul unit Samuil Vulcan. »Sam. Vulcan nainte cu câțiva ani într'una din zile mă însărcină cu tipărirea opurilor de uniții Ardealului Șincai și Clain conserise, ce de câteva zecimi de ani stăteau în biblioteca-i needate, îndatorându-mă: ca io ca editore neunit, și din partea D. D. Episcopii Sirbești ne uniți se mijlocese invoire... Și așa socotind, că în privința desvălirii oamenilor de națiunea noastră, voi face un pas bine nemerit, dar și pentru ustenelele mele bine venit, primiu asupra-mi acca îndatorire și cereaiu a o îndeplini.« 19).

Cu toate acestea, din pricina »viforoaselor împrejurări«, abia în 1842 i se »deschise calea« spre a porni la realizarea gândului său. Prin urmare Al. Gavra lua inițiativa editării lui Șincai cu mult înaintea lui Vida.

Obținând binecuvântarea Episcopului de Vârșet, apoi patriarh, dela vladicii Timișoarei, Aradului, Bucovinei și Ardealului, el începu apelul către prenumerații sau abonați. 20).

Se îndatorase în câte 2 locuri cu câte 200 fl. pentru ca să-și poată îndeplini marea operă editorială al cărei frumos plan îl avea înaintea ochilor.

¹⁸⁾ Arhiva diecesei arădane. Anexă la petiția înregistrată sub numărul 1153 din 11.23 Maiu 1877. Lis'a aceasta a manuscriselor și cărților oferite de Gavra, o vom reproduce în numărul viitor al Hotarului.

¹⁹⁾ Dr. Iacob Radu o. c. p. 85.

²⁰⁾ o. c. p. 85.

¹⁴⁾ P. Ilarian o. c. p. 58 nota 2.

¹⁵⁾ Idem p. 58 nota 2.

¹⁶⁾ Aceiași notă 2. p. 58. 7

¹⁷⁾ A. Papiu Ilarian trimite la Foia pentru minte, Inima și literatura, 1842, No. 40.

Al. Gavra scoate în Mai 1844 — prefața dela Cronică e datată »in Aradul vechiu la Martie« — primele coale. Primul volum din Șincai trebuia să cuprindă răstimpul dela 86—1439, însă nu se tipărește decât partea până la 1383.

Cronica lui Șincai era precedată de acea piesă intitulată: »Monumentul Șincai—Clainian sau Preambulul hronico—istoricesc cu numele Șincai și Samuil Clain în Câmpi Elisului și intră alți și un nemernic dela Arad. O Dramă mare mito-literală«... etc. Buda 1844. Era o introducere alegorică pentru operele ce aveau să fie tipărite. Familia Cernovici patrona editarea.

Al. Gavra voia să scoată succesiv scrierile lui Șincai și ale lui Samuil Clain, fiindcă pentru el — după cum spune fragmentul inedit ce-l publicăm mai sus, — amândoi acești »matadori« 21) latiniști se întregeau unul pe altul: »Operatul unui auctore tipăritu fără de operatul celuia laltu auctor se poate socoti ca maneu, ca defectuosu«.

Cronica lui Șincai este precedată de o rugăciune și o lungă prefață ale lui Al. Gavra. Rugăciunea poartă titlul: »Inchinarea operei de față Preputernicului Dumnezeu Sabaoth« și într-un pasagiu editorul face aluzie la greutățile pe care le-a întâmpinat cu tipărirea: »La Tine indreznescu Eu ticălosul verme a mă provoca, Tu unul știi, Tu'mi văzuși patimile, in cheltuelile, in necazurile, care in ani, cei ce acuma in noianul dărămărilor nimiciji supt picioarele tronului Tău zac răsturnați. Mă chinuiau și mă sileu să lupt singur, părăsit de toți cu greutățile, valurile, cele ce la inceputul lucrului acestuia după dosul infioratorului viitoriu să ciumpilară asupra-mi, înfășurate de o păcură nestrăbătută, cu scopu de ami sămăna furturi, ami imprăștia viholi, intru atit, cît mai că mă vedeam răsturnat, de nu Te îndurari ami trimite vreo trei Scutitori bravi, de cari mă simțiu oareșcum spre un alt asult nou renoit«.

Aceste »pagile primare« — prime, apărute, le numește Al. Gavra »nește pui de fenice, phoenix«.

În suficient de mistica și încălțita cuvintare către urmași având titlul: »Preacuvintarea editorului a Plasmii acesteia către Posteritatea (Următorimea) Nației românești«, el intercalează și 3 »corespondințe« — asupra

celor doi istorici, Șincai și Clain, ca »izvor de cunoaștere personalitică Șincaio—Clainiană«, Dintre aceste scrisori, prima ne dă date însemnate și despre Samuil Clain, iar a treia se ocupă de vizita lui Șincai la Blaj în 1812.

Editorul își semnează această introducere cu următorul titlu: »al Vostru Servitoriu Alexandru Gavra m. p. in Institutul Pedagogic rominesc din Regatul unguresc de Geografie, Matematică, Fysică, Politică, precum și de Aritmetică de rost, și comună, public, și de rînd Profesor regesc, și la mai multe I. I. Județe de prin aceeaș Teară a Tabulii de Județi Asesor, ca de Editorul Scriptelor Șincaio—Clainiane« 22).

Greutățile însă nu întârziară să apară. Din Mai 1844 și până în Octomvrie 1847 Al. Gavra nu poate tipări decât 60 de coale 23). Era dator și banii de pe cărțile răspândite în toate provinciile românești, afară de Basarabia, veneau foarte greu. Agentul lui din »toată România«, »ciocoiul« Cristache Ioanides, »pitar« nu-i trimise cei 660 fl. pentru exemplare date spre desfacere. La Iași, un altul, Dimitrie Nica, negustor, bancruta și Al. Gavra pierdea și aici 111 fl. 24). În sfârșit în Bucovina Gargiu Hurmuzache la 1853 îi datora încă 101 fl. și 38 creițari. 25).

În total — în Țările Românești, în Bucovina, Ungaria, Ardeal și Banat, editorul arădan răminea cu restanțe de 1584 fl. și 58 creițari. 26). Tocmai în Principate »mai amaru mă tascaiu — scrie el — despre care mai mare speme avem«. 27).

În fața acestei catastrofe, își opri editarea Cronicii și el adăugă: »numai atunci mă simt îndatorat a continua tipărirea, când îmi va încurge toată restanța, ca să-mi pot plăti și contrasămi datorie de 400 fl.«, ajungând la concluzia »că nu publicul asupra-mi, ci io asupra publicului am pretensiune«. 28). Și, fiindcă unii »scrupuloși« și unii »clivetitori înreotățiți« îl socoteau poate că și-a umplut punga cu bani și nu a dat cărți, Al. Gavra, în fața acestor »berfe«, constată cu amără-

²²⁾ nici invocația și nici precuvintarea nu sunt paginate.

²³⁾ Dr. Iacob Radu o. c. p. 87.

²⁴⁾ o. c. p. 86.

²⁵⁾ o. c. p. 88.

²⁶⁾ O. C. p. 90 Dr. Iacob Radu pune semnul întrebării la total, dar socoteala e bună, fiindcă florinul avea 60 de creițari.

²⁷⁾ o. c. p. 86.

²⁸⁾ o. c. p. 91.

²¹⁾ V. expresia în »Umilitu Offertu«, publicat mai jos

ciune că »dela romănu, căruia dacă-i dai cărți de a jaba, el le primește și de ceri să și le plătească, el se minie și te clevețește, cu bună seamă nu va băga« nimic în buzunar, Iși striga apoi necazul: »Nu sunt aci Mece-nați, nu Patroni. Mă rog să nu mi se interpre-teze vorbele acestea în tip de secătură și in-fruntarc. Pentru Al. Gavra erau »numai eroi cu gura mare«. 29).

În Iulie 1852 stil n. Al. Gavra se gândea din nou să-și continue tipărirea. El începe demersurile către censorul T. Aaron la tipografia regească dela Buda, când află că la Iași se începe ediția dată în 1853, sub Grigore Ghică. la 100 ani dela nașterea lui Șineai: 30) »anul seculariu al lui Șineai« — scrie A. Papiu Ilarian, care dă și compunerea comisiunii numită de Domn 31). Ediția se făcea tot după manuscrisul lui Vida.

În fața acestui lucru, Al. Gavra putea spune: »Pentru aceasta io ca român eram îndatorat a mă bucura de a fi fost învins că eu bunăseamă ținta va isbuti; ei și din sentimentul acesta i se trag neplăceri. Deaceea ajungea la concluzia că maștaha împrejurare ce gonea pe bietul Șineai în toată viația, nici mie editorului seu și nici într'o privință nu mie mai părtinitoare; ce face de orcanul numai pre restimpuri imblinzit, de loc ce mă mișc, mi se înfuriază«, 32).

Al. Gavra își părăsea astfel definitiv frumosul gând care îl însuflețise în cursul atâtor ani, ajungând să încerce acea ediție a lui Șineai, plină de mult lirism patriotic, de o »stranie concepție«. 33).

La rândurile de mai sus adăugăm ca o coplectare »Umilitu offertu« inedit — »din partea emeritului directore pedagogicu Alexandru Gavra ca fostul p. o. profesore al acelei Iași institutu. Cu 3 anexe sub 7. A și B provocate, adresat »Cătră Ilustritatea sa Inaltu Présancitul Domnu Episcopu Ioan Mețianu și cătră Venerabilul Consistoriu al diecesei greco orientali romane aradane«. 34).

Inalt preasancite Dle Episcopu, Préonoratu Consistoriu!

²⁹⁾ o. c. p. 91—92.

³⁰⁾ o. c. p. 92.

³¹⁾ A. P. Ilarian o. c. p. 59 și nota 1 la aceeași pagină.

³²⁾ Dr. Iacob Radu o. c. p. 92.

³³⁾ N. Iorga: Istoria învățământului românesc. Buc-1928 p. 259.

³⁴⁾ Arhiva diecesei arădane nr. 1153 din 11/23 Mai 1877.

Dupăce darea de sama despre toate uneltele marunte miscatoare ale Preparandiei nostre, ce le am fost luat sub paza-mi în 16 Maiu a. c. am încheiat'o, prin care destu' de lămurit am datu a se pricepe castigulu, ce au provenitu institului pedagogicu și fundatiunei sale din manipulatiunile mele, cu euvenita aplecatiune me rogu de Ilustritatea Vostra Dle Episcopu și de Préonoratul Consistoriu diecesanu: se aveti gratie pensiunea, ce ca emeritu profesore p. o. o tragu, a mi se spori la anu cate cu 400 fl.; pentru ca aceea numai oficiului meu profesorescu p. o. dela a. 1821 până la a. 1861 în cursu de 40 de ani purtatu corespunde, iara cei 15 ani (servindu eu de totu cu 55 de ani), cari în acelu oficiu pe deasupra cu deplina sinceritate i i-am implinitu, remasera afara din comptu. Me rogu dara de pretitulatu Consistoriu se binevoiasca în casul acesta a luva de cinosura o magnanimitate, ce în una din lunele nu demultu trecute s'au intemplantu aci unuia cu nume Gaspar.

Acesta, după ce la orașulu Aradu în bransiuulu orfanalu ca exactoru pentru o leafa de câte 800 fl. au servitu în 50 de ani, s'au rugatu a se pune în pensiuene. Representatia orasiului pentru credentiosulu seu servitiu fără de a redica plata succesorului în oficiulu acesta, mai susu pomenitului Gasparu au decretatu o pensiuene de 1000. de flor. la anu, adeca cu 200 fl. mai multu, decatu ce iau fostu simbria. De aci mi se da ocașiuene de a spera: ca și Préonoratulu Consistoriu convinganduse despre mie interventul praejudiciu, rugarea mea cu atata mai virtos o va applacida, pentruca

1) Meritele mele și mai departe se extindu, pentru ca cela au siervitu în 50 de ani, iara eu am servitu în 55.

2) Cela au avutu a porta numai unu fel de sarcina, iara eu desi am fost trimisu aci numai pentru o cathedra, totus mai intotu decursul anilor acestora și câte 2. și 3. cathedre am supplinitu gratis.

3) În 24 de ani și intendotura casii vechi pedagogice am purtat'o, și casa am predat'o privindu spre vechimea ei în stare; de catu care în mai buna nimenea ar fi pututu se țină cu spese catu sau pututu mai moderate.

4) Unii parti a bibliotecii și a uncltelor școlesci, cari n'au avutu locu în casa aceasta, am datu eu adăpostu în propriami locuinția.

5) Bibliotheca pedagogica chiar cu unulu cu 235 de obiecte din partemi am sporit'o.

6) Pentru edificarea edificiului nou pedagogicu dela amicii și cunoscutii mei am esepertatu sacrificiuri în bani gata de câteva mii fl. Marturiemi sunt protocoalele confes, și consistoriali.

7) Preste 40 de ani încă cu 15 ani pe dea supra siervindu ca professore p. o., in tot anulu au remasu fundatiunii cate 800 fl, ca in principiu asta e redacina salariulor ale professorilor de aci. Profitul acesta se sue la 12.000 f., cari deaca asi fi registratu eu la a. 1861., iasi fi tras insum ca pensiuone. si succesorele meu in professoratu tragea alte 12.000. ca salariu profesorescu. Asta ca nu sau intemplatu asca, mie debue se mise adserie si nimeni altuia. Deci eu atata au venitu mai mult in partea nostra cand sau impartitu fundulu scolescu intra romani si serbi.

Intrebu aci: Ore nar fi justum et aequum se tragu cu camata dupa banii acestia, carea numai cate cu 6% socotita face 720 f. Dar eu aceasta nu ceru: fiei de bine fundului, ceeace tragē dupa ustanelele mele. Eu numai pentru starnirea atentiei spre mine a Preonoratului Consist (or) aduseu aceste inainte.

8) Prelanga aceste in 12 ani am functionatu si ca directore local pedagogicu iara gratis. De aci remasera fundatiunii pedagogice de nou 3600 fl.

9) Extra dela preparandi pentru bibliotecu și didactru vre o doa trei sute de florinti am exoperat.

10) Ne avendu institutul nostru scoala de praxa, stransu am fostu intentu, ca tinerimea in unele ore prin cercetarea scoalelor elementari din Aradu romanesci sesi castige experimente in propunerea practica, a caria teorie o audiau si o invetiau dela mine. Deci si cu aceasta mi sau inmultitu ocupatiunele, precum

11) si cu gimnastica in alte ore; asca si cu economia intru atata eram ocupatu, catu cand alti profesori dupa 5. oare posmeridiane erau liberi de ocupatiunele sale, eu pana catra 7 ore me ferbeam si asudam in duhorea scolei; iară din orele antemeridiane de abea me puteam smulge la 12 ore pentru restaurarea trupului.

12) Si de experimentarea tinerimei in gradinaritu debuea se me ingrigescu, ca se nū se depute tinerii de pedagogicu cu defectu intro arta intiara asca de necesariā.

Am servit sub 3 regi, in care timpu au

gubernat diecesa Aradului 7 episcopi, Maria Ta Praegratiose Dle Episcopu esti al 8-lea. Poftescu ca Domnul de sus se Te tina multi multi ani fericiti pana la cele mai adanci batranetie sanatos si intru indastulare.

Aceste sunt motivele pentru cari me rogu se mi se faca si mie parte din folosele, cari eu numai din boldulu meu propriu m'am fragmentatu ale castiga publicului romanu, adeca pentru cari acuma ceru imbunatatirea pensunii mele cu 400. de florinti la anu in forma aceea, precum a proportione din partea orasiului Aradu sau intemplatu exactorelui Gaspar, care n'au facutu mai multu, decatu ce dupa natura officiiului seu au debuitu se faca, si numai si numai pentru ca eu 10. ani au siervitu mai multu; avu norocire cu premiulu pomenitu a fi onoratu.

Deaca dar din partea competinta mi sar intempla si mie o asemenea distingere, atunci insiratele mele merite le voiu spori enca cu aceea, că pentru pucina acea remuneratiune de 33 f. 33 cri la luna, voiu ceda o avere a me grandiosa dupa momentuositatea sa morala ne exsolvibile, unun presentu, din care numai Domnedeu sfentulu scie pe de cate ori si spiritualminte si materialminte cu vreme se vor intoarce fundatiunii scolesci summitielei acele, cari ceriu a se adauga la pensiuonemi. Voiu se daruescu aci sub % insemnatele opuri de matadorii cei mai de frunte dintr'o dineoara ai literaturii romane elucubrate, si pana acuma ne tipărite: pre langa acele si alte carti tiparite romane si latine, si enca unele scrisori din carti tiparite originali din cauza ponderosității lor decopiate, cari in gradulu cel mai inaltu merita atentiuca romanilor; tote acestea in numeru de 24. de frusturi, voiu sele donezu besericii, ce o reprezentati Domniile vostre, si prin ia credintiosilor ei spre vecinica aducere aminte si multianire din partemi sub aceea conditiune deaca voiu fi asca de norocosu, ca se potu dobandi propensiunea catra mine a Domniilor vostre preonorate; cede se va intempla, atunci Istoria romanilor cu buna sama cu o pagina mai multu se va spori, in care va fi scrisu: ca aquisitiunea aceasta sau intemplatu pre timpul, cand guvernai Maria Ta Dle Episcopu beserica lui Christos in diecesa Aradului prin incurgerea și collaborarea Ilustritatiei Vostre și a Preonoratilor Domni asesori consistoriali' celor ce au ajutat intentiunea a se face trupu, care intentiune fiindcă peste cateva dile voiu intra

in anulu 80 al vietii mele, prelunga aceea flandume și in stare valetudinaria — se poate intempla ca cu pucinu sacrificiu, doara ca, doara cu o suta, doa de florinti se se ajunga, pentru care eu intreodineoara umblandu in coace s'in colo prin tiara după ele, si daruindu si pre unii si pre altii, nu — amu resipitu patrimoniulu.

Incheiu cu aceea: că desbaterile lucrului acestuia — considerendu zelotipia, ceastadi domnesce intre natiuni — asi dori se se intemple in linisce, se nu se facea mare sfara in tiara ca se nu se intemple si cu scriptele aceste, ce s'au intemplat cu mamele lor (originale), precum și cu opurile lui Cantemir in marea caspica scufundate, »că multitudine imperatorum Caryam perdidit« dice adagiul latinescu, ci se primimu in linisce cu multiemire aceea, ce niau mai pastratu sortea, si se multiemimu lui Ddeu si de atata. Despre cele, ce deaci incolo vor urma, seva ingriji posteritatea, și provedintia dumnedcasca sub acaria

dispositiune au statu si sta lumea.

Cu deosebita onore remanu. Datu in Arad in 23 Ma(i)u 1877 st. n.

Al Ilustritatii Vostre

Al Préonoratului Consistoriu

Umilitu Servu
Alessandru Gavrá
emeritu direttore
pedagogicu.«

Incheind acest prea lung articol, nu ne putem opri de a face trista constatare că nici astăzi operele lui Șincai și Clain, ca și ale celorlalți latiniști, nu s'au publicat în ediții critice. Deaceea ideia lui Al. Gavra rămâne încă de înlăptuit și prin aceasta bătrânul profesor al Institutului pedagogic arădan e încă prezent în mijlocul nostru ca o discretă mustrare, dar ca și un nobil și pios îndemn.

Ed. I. Găvănescu.

Incheiere

*Aici zac, departe de suflet și gând
și cerul mă vede adesea plângând.
In inimă versul de curge încet
nu credeți că eu sunt ne'nvinsul profet;
steril și de vis, și de cântec pribeag
de mult părăsit-am vercine mi-i drag.
Nămolul cuprinde isbânda cea grea
și sufletul mi-este pretutindenea.*

Intoarcere

*Cerul cupolă era . . .
in el bătea inima mea.
Am cântat blând și ascuns
și nimeni nu mi-a răspuns.
Am aruncat priviri spre apus,
lumini urcau tot mai sus.
M-am întors, fără glas, in oraș,
stele in orice lăcaș.
Cerul nu mai era . . .
bătea doar inima mea*

Ritm

*Stele când o să urce
limbele o să se'ncurce.*

*Stele când vor cânta,
inimi se vor frământa.*

*Stele când o să cadă,
jos turnul fi-va grămadă.*

JALE ÎN LUNCĂ.

LA MOARTEA LUI VASILE GOLDIȘ.

Jale adâncă — mută durere și lacrimi ferbinți și —
 Bocete, vaiet, oftat pela sate și în jalnica Luncă.
 Nu se mai cântă vesela horă, nici doina dăoasă,
 Joe nu se joacă : curmatu-s'a gluma și chiot tutindeni.

Dangăt de clopote sună din turnuri pioase și chiamă
 Sfinții părinți să se'nchine în fața altarelor sfinte.
 Descoperiți-vă capu 'naintea Celui Puternic !
 Spuneți cucernică rugă să zgudue inimi și suflet.

Brad uriaș, un brad de al nostru, căzut-a azi jertfă,
 Celui Etern să 'mplinească necunoscuta-i voință.
 Ardeți lumini în superbe palate și case umile,
 Flăcări și rug lamineze-i calea spre slavă 'nainte.

Clio, tu, care din 'naltul olympic vestești omenirei
 Gloria faptelor mari, vei nota pe papyr și tăblițe,
 Ce a făcut pentru neam săteanul din jalnica Luncă,
 Pân' să ajungă la Iulia-Alba, 'n cetatea mării.

Nu bociiți fete. Voi, juni, lăpădați-vă haina cernită.
 Habă și giulgiu îmbrăcați. Preabunul părinte 'mplinit-a
 Visul și vrerea hrănită cu sângele slugilor sale.
 Cântec cântați voi și laudă celui 'nălțat între stele.

Arad, 12. Februarie 1934.

LIVIU ALBU.

DRUMEȚUL.

A venit un călător la poartă-aseară
 Și-am crezut că el pomană vrea să ceară.
 Trudnic, colbuit, sdrențos,
 Proșăpea în piept o barbă încălțită,
 Grea de praf și de sudoare, încărunțită.
 A întrebat unde e mama...
 Când i-am spus că a murit,
 Bietul om a tresărit
 Și'n privire
 I s'a stins o licărire,
 Iar în barba lui cărunță
 I-au căzut din ochi trei boabe de mărgăle.
 Și-a șters ochii cu năframa...

— Nu știa străinul că murise mama. —
 Măsurând din ochi poata,
 M'a întrebat apoi unde e tata.
 — Nu știu ce să-ți spun străine,
 Mama îmi spunea că-i mort, sărmanul,
 Undeva, departe, în luptă cu dușmanul.
 ... S'a uitat din poartă lung la mine, |
 S'a uitat apoi în goluri
 Și-a plecat străinul,
 Legănat și gârbov, unde-l va fi dus destinul.
 Satul spune că drumețul era tata.

I. V. Răcea.

Figuri arădane:**Dr. Giorgiu Popa.****Un om de școală și cultură.**— *Fragment.*¹⁾ —

Am ajuns la sfârșitul lucrării ce ni-am propus.

Am înfățișat, în cadre de timp și loc, mai înguste, viața și activitatea unui lucrător de sea-

mă, care începea să fie uitat, pe măsura ce ne împușinăm ceice l-am ajuns în viață.

Să-l privim, acum, într'un cadru mai larg. De timp și de loc: în legătură cu seria de stră-

Dr. Giorgiu Popa.

1841—1897.

duitori pentru propășirea culturală și națională, începută sistematic deodată cu înființarea prepa randiei (școlii normale) ortodoxe române dela Arad (1812)

Dimitrie Țichindeal — apologet și luptă-

¹⁾ Din lucrarea cu titlul de mai sus, a părintelui Dr. Gh. Ciuhandu (pag. 127—133), decurând apărută.

tor cu mari riscuri pentru izbânda ideii naționale și resvrătit împotriva ierarhiei sârbești pentru nesocotirea drepturilor Românilor la cultură națională, — își găsește în Dr. Giorgiu Popa un reflex, tot pe atâta de aprig, dar mult mai bine înzestrat și format pentru a face, și în Biserică, corective de ordin național.

Eruditul profesor Dr. Iosif Iorgovici, tot dela Arad, devenit autoritate științifică a vremii sale, a avut în Dr. Giorgiu Popa un vrednic urmaș, cu cunoștințe universale.

Dr. Giorgiu Popa a avut și contact personal, cu unii dintre profesorii arădani din vechea generație. Cei mai de seamă dintre aceștia era bihoreanul Alexandru Gavra (1797—1884) din Oradea și bănățeanul Vincentiu Babeș (1821—1907) dela Hodoni.

Cu Vincentiu Babeș, dânsul a avut, dela începutul carierei sale de publicist și redactor, un contact necontenit, până la sfârșitul vieții sale. — Iar profesorul Alexandru Gavra l-a agreat într'un mod special, ce merită să-l reținem.

Bătrânul dascăl, care-și începuse activitatea profesorală la Arad în 1821, se retrase din învățământ și dela conducerea școlii, la 1 Iulie 1877. Cu acel prilej, școala a ținut o festivitate, la care pe lângă alții, a participat episcopul Ioan Mețianu cu sfatoarea sa, între ei și Giorgiu Popa, ca delegat al Consistorului. Aprecierilor ce se făcuseră bătrânului dascăl, acesta a răspuns foarte mișcat și, între altele a apoteosat pe delegatul consistorial. Citând din Ovidiu ²⁾, despre dorul de patrie — amândoi erau fiți ai Bihorului — pentru a localiza textul continuă astfel: «Toceai așa și eu, nu știu ce mă atrage către D-Sa: doară marea dragoste ce observez eu a o avea către națiunea sa: sau doară vasta știință, ce o admir în tinerul acesta bărbat. Destul că decâte ori mi-se întâmplă de-l înlimpin undeva, de atâtea ori mi-se pare, că în dânsul văd pre acel bărbat, care e meritul eu, cu vreme, să fie *juvelul* ³⁾ *națiunii române*, și să brilianteze între cărțararii și literații noștri...» ⁴⁾.

Acestor cuvinte, oareșicum de consacrare, din partea generației mai vechi, li se dă putere și prin ceea ce însuși ni-o spune ⁵⁾: mitropolitul Andrei Șaguna li ceruse — prin episcopul Procopie Ivacicovici al Aradului — opinia, într-o chestiune de organizare bisericească, în special cu privire la Biserica Bucovinei. Atunci dânsul a pregătit «un feliu de programă în

materia subverzantă», apreciată de A. Șaguna, Chiar adăoga, că păstrează scriptele... ⁶⁾

Și-acum, o nouă încadrare a dânsului, în rândul altor contemporani și oameni de școală.

Cel mai remarcabil dintre aceștia este profesorul cu studii dela Jena și Leipzig, mai apoi și protopop, *Ioan Popescu* (1832—92) din Sibiu, căruia i-se atribuie de a fi «cel dintâi pedagog român... organizatorul școlii românești (ardelene) pe temelii mai solide» ⁷⁾. Ioan Popescu a fost mai în vârstă decât Dr. Giorgiu Popa, cu nouă ani. Și spre deosebire de dânsul a fost (dela 1861 încoad) profesor, dându-și astfel, dela catedră, contribuția ⁸⁾ de îndrumarea învățământului nostru popular.

După Ioan Popescu dela Sibiu și după Dr. Giorgiu Popa dela Arad, se ivesc, și deoparte și de alta, forte pedagogice tinere: profesorii Dr. Lazar Petrovici (1856—81) și Dr. Petru Pipos (1858—913) la Arad, iar la Sibiu profesorii Dr. Petru Șpan (1866—911) și Dr. Ioan Stroia, azi episcop militar, dintre cari cești doi din urmă au lucrat și manuale școlare.

În acest cadru, al pedagogilor ardeleni mai vechi, se remarcă, mai ales, Ioan Popescu și Dr. Giorgiu Popa și unul și altul foarte merituos pentru rosturile în cari fuseseră puși: cel dintâi la catedră, iar cel de al doilea în rostul de îndrumător practic al școlilor.

Ioan Popescu s'a remarcat mai mult prin studii teoretice de pedagogie și prin manuale, pe când Dr. Giorgiu Popa a trăit mai ales în lumea rosturilor practice: pedagogice și administrative, prin cari avea să îndrume mai, deaproape viața culturală a școlilor populare din Crișana.

Sunt amândoi deopotrivă mari: și, credem, se cuvenea să fixăm locul unuia alături de al celuilalt, ca doi colaboratori, cari se întregeau reciproc pentru binele școlii și pentru progresul culturii noastre. Nu știm, însă, nimic despre contactul dintre dânsii.

Dar, și de altfel, numai alte studii, cari vor trebui să urmeze pe amănunt, pentru a desvăli opera întreagă, a unuia și a celuilalt, ar putea să fixeze cu toată preciziunea locul cuve-

²⁾ Nescio qua natale solum dulcedine captos ducit, et immemores non sinit esse sui. (Cuprinși de o dulce simțire, locul natal ne atrage și nu ne lasă să ne uităm de dânsul). *P. Ovidii Nas.: Ex. Ponto*, L. I. El. III. v. 35—36.

³⁾ Juvaetul(?)

⁴⁾ Arhiva ep. Arad: No. 1584/1877.

⁵⁾ Scrieri și vorbiri, pag. 10—11.

⁶⁾ Dar toate scriptele sale s'au pierdut. Mare pagubă!

⁷⁾ Dr. N. Regman: Dr. Petru Șpan, pag. 12.

⁸⁾ Dr. N. Terchilă a publicat despre dânsul și concepția sa pedagogică un frumos studiu și o apreciere, în *Anuarul Academiei teologice din Sibiu* p. an. școl. 1931/32, pag. 5—50.

nit lor, pe scara vredniciei lor pentru progresul cultural-scolar românesc.

Și alții, de mai înainte de mine, se gândiseră să-i deie marelui om de școală și de cultură, care a fost Dr. Georgiu Popa, tributul lor de pietate, dorind să i-se scrie viața și să i-se înfățișeze opera. Astfel, încă la 1898. — În un an după moartea lui — o »doamnă« avuse gândul bun, de a lansa ideea aceasta, iar administratorul ziarului »Tribuna Poporului«, Georgiu Moldovan, se angajase să adune materialul informativ necesar. Nu știu, ce s'a ales de aceasta încercare.

La 1901, avocatul beiușean Paul Papp solicitase Reuniunii învățătorilor, la adresa presidentului ei Augustin Boțocu, pe atunci învățător în Comlăuș, să îngrijască de publicarea biografiei în chestiune. Dânsul a și promis-o ⁹⁾. Dar nici din aceasta încercare nu s'a ales nimic.

Nici mai târziu nu era prielnic timpul pentru o asemenea lucrare ¹⁰⁾. Totuși, în cele din urmă, lumea a început să-și aducă aminte de dânsul, în special din cercurile învățătoresți. Astfel, cu prilejul întrunirii Asociației învățătorilor ¹¹⁾ din județul Aradului, între ei, și unii din cei ce-l ajunseseră pe Dr. Georgiu Popa ca șef al lor, — în primăvara anului 1932 — când se împlineau 69 ani și dela venirea dânsului la Arad — ca printr'o inspirație ne-am găsit de acord, cu și conferențiarul festiv, d. Iosif Moldovan, fost învățător confesional, apoi revizor și inspector școlar român de stal, să-i facem cuvenita pomenire ¹²⁾.

⁹⁾ Scrisoarea din 25 Martie 1901, către Paul Papp.

¹⁰⁾ Din parte mi i-am ținut amintirea la suprafață prin parastasul, ce am făcut să i-se țină, în 1907, în catedrala din Arad, la zece ani dela moarte. Mai apoi am publicat, la 30 ani dela moartea dânsului, un articol comemorativ („Biserica și Școala“, Nro 20. din 15 Mai 1927); iar după un an, am dat publicității (în „Biserica și Școala“ Nro 28—9 1928) scrisoarea sa către preotul Damaschin Sârbu (1878).

¹¹⁾ Eră vorba de jubileul, de 60 ani al Asociației, începută ca Reuniune a învățătorilor confesionali.

¹²⁾ Cuvântul meu, în „Știrea“ dela Arad, Nro 82. din 1 Iunie 1932. Dl. Iosif Moldovan, menționând și despre fostul vicepreședinte al Reuniunii, G. Popa, a făcut o caracterizare nimerită a stărilor de lucruri, cu privire la opera școlară a lui Dr. G. Popa și la dificultățile, pe cari le întâmpinase acesta dela episcopul său. „Planurile ideale,

Da, îi muriseră antipozii culturale, cari îi mai purtau sămbețele și după moarte. Și, în sfârșit, după o perspectivă de peste trei decenii, începeau oamenii să vadă limpede opera acestui «ilustru abandonat», — nu numai supărările, provocate de tăioasele sale critici.

În chipul acesta, am luat hotărîrea, trecută și în cadrul preocupărilor »Ateneului Popular Arad«, de a-l comemora, printr'o conferență, în ziua de 30 Octombrie 1932.

...Și, din aceea conferență, această lucrare s'at făcut!

După toate cele de până aci, mai adaug câteva cuvinte despre lucrarea de față.

Motivele, cari m'au determinat ¹³⁾ să gătesc această lucrare, sunt de natură etică.

În primăvară se împlinesc douăzeci și nouă de ani, de când mi s'a hărăzit cins'ea și povara, să-i fiu urmaș mijlocil, în slujba ce o purtase și chiar în biroul său de odinioară.

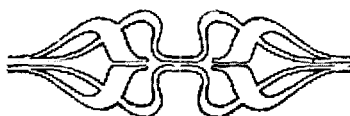
În acest interval am avut neconținute prilejură să-mi dau seama de mărimea operei ce săvârșise și — totuși, în aceeași vreme — să aud, sarcastice observații despre dânsul, reflexe întârziate ale prejudecăților de odinioară și ale supărărilor pe cari le trezise, cândva, cu polemicele sale.

Și-atunci după răs gândiri, am cedat impulsurilor etice — un sentiment de pietate și altul al datoriei — de a-l reda pe Dr. Georgiu Popa istoriei noastre culturale.

Trezirea amintirii lui, în loc să strice, chiar poate fi de folos, în multe privințe.

concepute de acest ilustru apostol al culturii naționale au fost însă spulberate de întocmirile noi, puse în aplicare, în mod autocrat, de Ioan Meșianu, protopopul Branului, episcop al Aradului, ales la 1875 .. În tot decursul acestor întocmiri improvizate cu abatere dela planurile lui Popa George, Reuniunea învățătorilor ... stătea la dispoziția acestui „ilustru abandonat...“ (Vezi rev. „Școala Vremii“ An. III. (1932) Arad Nro 6. pag. 9—10).

¹³⁾ L-am cunoscut și eu, în epoca polemicilor sale. Țin să remarc profundă impresie, ce ni-a făcut-o, la 23 Aprilie 1896, când, ca student în teologie aici — cu tot riscul de a-l cerceta — m'am prezentat, cu un coleg bihorean, și l'am felicitat de ziua numelui. Ne-a primit cu nespusă bucurie și familiaritate, cari ne au încălzit, din primul moment, cu desăvârșire. La despărțire ni-a dat căte un exemplar din „Scrieri și Vorbiri“, îndemnându-ne să-l cetim „cuminte“. L-am și cetit, nu știu de câteori, totdeauna învățând ceva din aceasta carte.

Mozaic de urmele strămoșilor pe câmpia Arad-Cenadana.

— Fragmente din „Istoricul domeniului Nădlac” — în lucrare. —

Dacii și Romanii.

—... O urmă de întăritură, construită pe timpul Dacilor, pare a fi cetatea de pământ la Földvár, în partea de nord a vechiului județ Cenad. »Cetățile de pământ sunt rămășițe dela Daci« (Dacoromânia I 147—161).

Cam pela finea sec. I. d. Hr., Imperatorul a pornit contra Dacilor o armată formidabilă. A trecut pe malul stâng al Mureșului, peste câmpia Arad—Cenad, printre armata călărească de Sarmati, (Lupigone Sarmatae), fără luptă, spre Arad—Deva. (Salamon: »Buda-pest története« I. 170).

Vatra de azi a comunei Nădlac s-a numit »Magnum lacus« (Zayacz și Haæn L: »Ó-és új Nagylaknak története«, Szarvas 1853).

În apropierea Nădlacului, s-au aflat, și anume la Cenadul german, cărămizi cu inscripția LEG XIII. G. (Romer: »Századok« 1868—428; 1883. 161—3 »LEG. XIII. G« Arheologiai Közlöny 1868 pag. 191 și Desjardins — Romer: »Inscriptiones Manumentorum Romanorum«, pag. 168 nr. 445).

În Nădlac s-au aflat următoarele monede de argint: Traian, Hadrian, Antoniu Piul, Alexandru Sever, apoi: Faustina Junior, Iulia Doamna (Colecția Șildan, identificarea dlui prof. Moșil, președ. soc. numismatică).

* La Peregul mic (vechea vatră a Nădlacului) s-au aflat bani cu inscripția: NERVAE TRAIANO AVG GER DAC PMTR (Délmagyarország, muzeumi főkönyv nr. 1191, anul 1875. »Arheologiai értesítő« IX. 123).

În Pecica și în Nădlac s-au aflat monede cu efigia lui Constantinus (305, 306); dovezi că, comerțul s-a continuat între Greci și regiunea noastră, chiar după retragerea trupelor lui Aurelianus.

În Pecica s-au aflat peste 50 buc. urne romane, cu cenușea celor morți și arși, aran-

jate una lângă alta în rând (cf. Márki; din acestea, două s-ar găsi la liceul din Arad. »Szabo Jozsef: Gazdasági Lapok« 1858, pag. 703).

Coloniștii romani se așezaseră în localitățile ce existau deja și la Daci. Legea lui Claudiu cerea, ca funcționarii să cunoască perfect limba latină. Elementul roman avea multă valoare pretutindeni, deși se întrebuinta încă și limba greacă. (Böhm: »Geschichte d. Temeser Banats«, Leipzig 1861) Aflăm urme de latinizarea Dacilor și a elementelor streine colonizate (Király P: Ulpia Traiana« pag. 99. A Bonfini: »Rerum Hungaricarum Decades Ou. Posoni MDCCXLIV p. 17«, Daci iterum defecissent, eos Traianus in ditionem fugam redegit, et cum assiduo bello res Daciae exhaustae forent, multas illic colonias deduxi, in hodiernum usque diem Romanam linguam referentes«).

Localitățile cunoscute din timpul Romanilor în părțile noastre sunt: Zombora (Timișoara) Morisena (Cenad). Dr. Popovici: »Ist. Băn«. pag. 52 referindu-se la Böhm L.: »Geschichte d. T. Banats p. 19—20; Mag. ist. tom. I. p. 19—20).

Barbarii.

Încă pe timpul stăpânirii romane triburile germane scoborindu-se spre sud, Romanii au încercat să le găstige prin promisiuni și favoruri. Așa s-au colonizat *Vandalii* spre partea nord-vestică a Daciei, cari au format un zid viu de apărare contra lazyghilor. (K. Gooss: »Studien« 62 la Milleker B.: »Délmagyarország a rómaiak alatt«, pag. 16).

Pe Vandali i-au alungat *Goții* pela anul 335, bătăndu-i într-o luptă crâncenă, care a avut loc în ținutul Cenadului, pe malul Mureșului. Vandalii au fost împinși în Panonia,

luându-le locul Goții și anume triburile Taifall și Victofall (Karácsonyi Janos: »Békésmegye tört. V. I. p. 137. VI. bibl. Acad. Rom. II 20399)

După Goți, au urmat *Hunii*. Centrul stăpânirii lor este căutat de istorici pe la afluența Mureșului în Tisa. În ținutul Sănnicolău Mare și Periam au fost scoase la lumină cele mai interesante documente din epoca Hunilor — lucruri din arta turnătoriei, ale căror artiști au fost Goții. (Arnolth: »Die antiken Gold- und Silbermornumente des k. k. Münz- und Antiken-Cabinettes in Wien« 87).

După descrierile lui Priscus, cartierul general al lui Attila a fost pe câmpia Cenadului, (eventual peste Tisa). (Salamon: »Századok« 1881. 24 și 29). Această aserțiune pare a fi susținută de descrierea mai precisă a regiunii de către Priscus: »fără lemn și fără piatră«.

Dr. Dim. Onciul: »Istoria Rom.«, pag. 146 »Din povestirile lui Priscus știm că, la Curtea lui Attila era cunoscută și vorbită și limba română (ausonă, sau limba latină vulgară), pe lângă cea hunică și gotică«.

Thuróczy: »Chron. Hung.« I. C. 17 publ. în Viena. »Scriptores Rerum Hungaricarum« de I. C. Schwandtner, pag. 87. »Spaima Hunilor era groaznică asupra contemporanilor. Neamurile toate se refugiară, singuri Românii au rămas pe loc. («Solis Valachis remanentibus«.)

Simonis de Kéza: »A magyar honfoglalás kutfői«, pag. 483 afirmă că, Românii s-au refugiat, la munte, din calea Hunilor.

Strofe din »Nibelungenlied« (Bartsch: Das Nibelungenlied, Leipzig, 1872 pag. 228—229) care se referă la Români:

Cântul 22:

»Von Riuzen und von Kriechen reit dâ vil
/manic man
den Polänen un Vlâchen den sach man
/schwinde gân
ir ros diu vil gouten, dâ si mit kreften riten
swaz si site habeten der wart vil wenecc
vermiten«.

»Der Herzoge Râmunc uzer Vlâchen lant
mit siben hundert manen, kom er für si gerant,
sam vliegende vogle so sâh man si varn,
do kom der fürste Gibeche mit vil herlichen
/scharn!«

Poetul se ocupă și cu alte națiuni, cari erau reprezentate la nunta lui Attila, însă cu Românii se ocupă mai mult decât cu alții, pomenindu-i cu numărul de 700 și revenind asupra lor în câteva strofe. Așa, la un joc cavaleresc, care a avut loc la Curtea lui Attila (Etzele), în partida Hunilor ia parte Hornboge și Râmunc (Râmuț din Romulus). »Râmunc und Hornboge nach hiunischen siten«; ceiace ar fi o dovadă, că numitul principe cunoștea obiceiurile Hunilor și deci a fost posibil o conviețuire în aceeași regiune. Aceștia au putut fi stămoșii noștri Daco-Romani, de aici din colțul sud-vestic al Daciei. (N. Drăgan: »Vechimea elementului rom«, presupune a fi fost eventual din Pannonia.)

Românii amintiți de Simonis de Keza, că s-ar fi refugiat la munte, au fost cu siguranță numai cei din apropierea munților, unde ascunzișul codrilor, văgăunele și peșterile le au oferit adăpost; însă cei de pe câmpia noastră »fără lemn și fără piatră«, sunt fără îndoială Românii citați de Thuróczy: («Solis Valachis remanentibus»).

Valahia de pe teritoriul Banatului de azi, a rămas amintită în numirile de localități de pe malul Tisei, cu cari ne vom întâlni mai jos: »Vlah-Illinka-bara« și »Vlah-Illinka-unka«.

După Huni, au venit *Avarii*. Amintirea lor pare a fi păstrată prin ringul dela Sântana, numit de Români »Varbă«. Avarii se aflau încă pe câmpia noastră când s-au ivit *Slavii*. Vigurosul element românesc i-a contopit și pe aceștia în sânul său, dar urmele lor le găsim până în zilele noastre atât în numirile de localități, cât și în termeni de rubedenie; apoi în limbă, lege și moravuri. Mai târziu, ei au suportat împreună cu Românii toate necazurile; împărțindu-și tot în comun, bucuriile. Dar tot Slavii, au avut mai târziu înrăurire și mai mare asupra Maghiarilor.

În 487 se arată, la țărmul Mării Negre și gurile Dunării, *Bulgarii*. În calea lor bat rămășițele de Goți și de Huni, apoi trec Dunărea și se așează în jurul Balcanului.

Relațiile noastre cu Bulgarii.

Contra Avarilor a luptat împreună cu Bulgarii și un popor creștin, foarte numeros și de origină romană din nordul Dunării (Românii) (Dr. D. Onciul: »Ist. Rom. p. 14—15 și 120—121.)

Pauler Gyula: «A magy. nemz. tört. Szt. Istvánig», pag. 31: La 892, Arnaf regele Germanilor ar fi trimis solie către Vlademir, regele Bulgarilor, rugându-l a nu mai vinde sare Moravilor, cu care avea războiu. Ori din peninsula balcanică nu putea vinde sare, neexistând; prin aceasta indicându-se domnia Bulgarilor asupra Daciei.

Roesler: «Dacier u. Romanen», «Sitzungsbericht der Deutschen Sprache», Leipzig 1853. pag. 160. La venirea Ungurilor, ei aflară rămășițe de Româno-Bulgari sub comanda ducilor: *Gelu*, în Transilvania și *Glad* (Vlad) (conf. N. Iorga) în Banatul de azi.

Maghiarii, sau Ungurii. La venirea Ungurilor regiunea Arad-Cenad era în stăpânirea Românilor.

Dr. Popovici: «Ist. rom. băa.» p. 109 «Acedemia maghiară, care a publicat izvoarele cele mai autentice despre venirea Maghiarilor, aduce și cronica istoricului rus Nestor, care scria la 1100: «Ugri s-au coborît pe muntele de lângă Kiev, care se numește *Maghiar*. Ajungând la Dnieper, și-au ridicat corturi, căci călătoreau așa ca și acum Polovcii».

Numele *Ugri* a fost schimbat în *Maghiar*, după toate probabilitățile, cu ocazia încheierii contractului de sânge («vérszerződés») pe dealul «Maghiar», lângă Kiev. A trebuit însă multă vreme până s-a obișnuit lumea cu noul lor nume; dovadă că popoarele de Vest, care luaseră contact cu ei numai după ce-și adoptaseră noul nume, îi numesc Maghiari; pe câtă vreme, noi Românii și Slavii, care îi cunoșteam cu vechea lor denumire, deci până nu se așezaseră la noi în Dacia, ne-am fost obișnuit cu numele cunoscut încă din primul contact pe care l-am luat cu ei, cu ocazia luptelor dintre Maghiari și Româno-Bulgari. Litera n din cuvântul Ungur, este pronunțarea nazală din vechea limbă românească. (Nazale avem și astăzi în unele regiuni, de ex. gănscă — găscă; a rămans — a rămas, etc.) Atât nazalul n cât și litera u dintre g și r, sunt dovezi, că numele nu l-am împrumutat din slavicul *Ugri*, ci l-am luat din contactul direct cu Ungurii, cari se numeau astfel, fiind aparținători trunchiului limbei *Finn-Ugor*. Dacă, prin urmare, Românii ar fi venit în câmpia aceasta în urma Ungurilor, i-am fi numit așa cum numeau și ei oficial, iar nu *Unguri*, (din *Ugori*), cum ne-a

rămas numirea lor dela străbuni, din gură în gură.

Din convicțiunea Românilor cu Ungurii, pe câmpia Cenadului, ne-au rămas o mulțime de numiri de localități și de persoane, păstrate în actele arhivelor cari au scăpat ea prin minune de urgia timpurilor.

Să nu ne mire faptul că, cele mai vechi nume românești, le aflăm prin acte în an. 1138. Dacă actele Maghiarilor amintesc numele Românilor în anul 1138, cari aveau aici un rost bine definit, se poate lesne închipui, că străbunii acestor Români au trebuit să fie aici cu mult înaintea redactării documentului, rămas la voia întâmplării. Datele pe cari le public mai jos, sunt amintite numai în treacăt în lucrarea lui Samuil Baronvsky «Csanádmege története». De altfel Mureșul — aflat de Unguri fără îndoială aici — este pomenit pentru prima dată de ei în «Vila Santi Gerardi» și în cornica Anonimului, unde se pomenesc însă și Românii. În sec. XI. Mureșul se pomeneste într-un singur document în nota din an. 1036. referitoare la starea moșiei mănăstirei Bakony, iar în sec. XII nu se pomeneste de el în nici un document; ba ceva mai mult, în sec. XIII și următorii sunt amintiți în aceeași măsură Românii depe malurile lui. (Despre Mureș: Ortway T. «Magyarország Vizrajza» Vol. I. p. 504).

D. prof. N. Drăgan, o. c. p. 90 cu referire la d. S. Dragomir, scrie că, districtele noastre erau domenii regale. «Cât timp regele ungar n-a făcut donațiuni, era firesc să nu se pomenească numele locuitorilor și ale locurilor». La aceasta adăugăm: iar când s-au început improprietările crainicilor și juzilor noștri, ei se botezau, cea mai mare parte cu nume ungurești, încât mulți au fost înghițiți de marea cotropitoare a Ungurilor — sau mai bine zis a Toților (Slavilor) maghiarizați. (Keczulák János, Tóth József, Navradi Gyula, etc.)

«La sud de Mureș întâlnim altă pricină: a comunității slavo-române în viața de stat, care se reoglindește într-o seamă de instituții de drept ale poporului nostru, cum sunt: vocozii, cnejii, crainicii, banii, jupele, ohabele, prisăcile, etc. Crainicii neexistând în Balcani, ci numai în nordul Ardealului, apoi în Bihor și până pe valea Mureșului, ne face să presupunem pe acest teritoriu o astfel de formațiune de stat slavo-român». (În județul Arad avem nume românesc de familie,

Crainic). In afară de cele de mai sus, sunt vrednice de amintire numele ungurești și românești de familie: Kenez și Cnezu, sau Chinezu, Vajda, Oláh, Banu și Bîn; apoi Daka (Duca-duce); dovezi de maghiarizarea nobilimii noastre.

Localitățile cu numiri românești, se întind șirag până la Tisa. Numirile schimosite în decursul veacurilor de către «diccii», secretari știutori de carte, apoi schimbate chiar înadins de politica de maghiarizare, ascund totuși în fiecare localitate mai veche, câte un nume sau numire românească — date de străbuni pornind dintr-o anumită filozofie, spre a caracteriza: locul păduros, mlăștinos și mocirlos; sau să-i dea însemnătatea în legătură cu vreun eveniment, curte nemeșească, biserică, numele fondatorului chiar; al apei pe malul căreia era situată, sau după nenumăratele motive conice, cari se țin lanț pe întreaga noastră câmpie.

Ungurii la început trăiau în triburi, locuiau în corturi și nu se stabileau. Regii unguri au trebuit să dezvolte multă energie pentru stabilizarea poporului și pentru a-l obișnui la muncă. În timpea României și Slavii de pe câmpia noastră se îndeletniceau cu agricultura pașnică, Ungurilor le făcea plăcere să călărească, să vâneze, să bea; să caute pricină de ceartă și de bătaie.

Înțeleptul rege Ștefan I. (Vajk) a luat cele mai mășuri pentru stabilirea poporului Unguresc. În acest scop a aflat drept cel mai bun mijloc, creștinismul. (Pauler Gy. «A magyar nemzet története» V. I. p. 204) Mișcarea cea mai accentuată s-a început tocmai în provincia noastră cenădană, având centru orașul Morășana (Cenad).

După sforțările de încreștinare, făcute cu multă vărsare de sânge, au început colonizările prin localitățile românești și slave, ca astfel, luând exemplu, Ungurii să părăsească cortul și să se obișnuiască la muncă. Astfel se explică faptul că unele localități, în a căror nume se cuprinde însemnătatea dată de autohtonii Români și Slavi, și-au păstrat numirea până în zilele noastre, chiar în gura Ungurilor — deși schimbate, — iar localitățile cu numiri pur ungurești sunt întâlnite numai prin sec. XIV, XV, (putând să existe unele de dată mai veche).

Din numeroasele numiri topice și onomastice, cari vor fi publicate în întregime în «Monografia domeniului Nădlac», amintim câteva, după cum urmează:

Numiri de localități.

Vonuz (Wonuz: 1266. Sövári Soos es. It. a. 1306 și Gyárfás: «A jászkunok II. 418)

Drăgan: o. e. p. 237: In Reg. de Várad a. 1220 (la Endlicher, Mon. Arp. p. 694, art. 216) ni se spune că «Comprovinciales de Zobolch. . . imprecier ede furto Iacobum de villa Onuz et Macyodum de vila Nanas».

Wonuz (Vonuz), derivă dela Ioan alintat cu diminutiv Uonuz (Ionel). În Bănat și jud. Arad este bine cunoscută familia românească Uonu.

«La a. 1247 un document amintește: «tres terras Wonuz apellatas que quondam (sic. «quondam» fuerut paratorum arcuum nostrorum in Comitatu Chanadiensis...») (Ortvay T. «Oklevelek Temesvm. és Temesvár város történetéhez, I. Pozsony 1896, p. 4) O posesiune «Vonucz» iuxta villam Kerekegyház (aceasta este în apropiere). Găsim în an. 1343 în com. Arad (Csánki, M. H. I. 781).

Murășana (Csanád) (Urbs Morisena: 1030 Gellért Legenda 323).

Ajtonymonostora (Ahtunmonustura: 1329. Sztáray-okl. I 59)

Dr. D. Onciul: «României și Ungurii în trecut», Buc. 1928 p. 15 «Numele acestei localități (Marisena) pe Mureș are o formă ce nu poate fi nici ungurească, nici bulgărească».

României din jud. Cenad pronunță «Moros».

Ahtum a fost un succesori al principelui Glad, domnul Banatului, la venirea Ungurilor. Capitala și reședința o avea în orașul Marășana, Cenadul de azi, pe malul Mureșului. El s-a încreștinat la Vidin, după rit greco-oriental. A adus cu sine călugări, sub conducerea egumenului Gherard, cărora le-a edificat în Morășana mănăstirea ortodoxă cu hramul «Nașterea Sf. Ioan Botezătorul». Regele Ștefan, catolic, a trimis aramată contra lui Ahtum, sub conducerea lui Cenad, care fugise dela Curtea lui Ahtum. Ahtum a fost învins, murind și el în luptă. Regele Ștefan a înlocuit pe călugării ortodocși, cu călugării catolici. Orașul Morășana a fost botezat Cenad, după numele învingătorului. Ahtum a fost numit de scriitori Ajtony (Márki S. «Aradm-tört.» II par. I-a pag. 67).

Mănăstirea lui Ahtum este, după Morășana, cea mai veche urmă a nizuințelor elementului autohton românesc, precum și un document de creștinizarea Ungurilor veniți în aceste locuri.

Basaraga (Bursorag: 1217, Registr. Văradinense 1550. 98).

Dela vechiul proprietar, poreclit după defectul fizic, ce se numește «boșorogală» (hernie). (Dr. N. Drăgan o. c. 236).

Draucz (citit Drauț) Árpádk. uj okm. VIII 20 a. 1270)

Regele Ștefan al V-lea zice: Populi nostri, qui Drawe vulgo dicuntur». Șoimarii regali se numeau Drawe, și de oarece dresorii se numeau Drăuți, satul a putut primi numele românesc dela drăuții (dresorii) cari erau în slujba regelui, an. 1270. În jud. Arad încă avem un sat românesc Drăuți, plasa Târnova; iar în jud. Odorhei există un Drășeni.

Damjanfalva (*Damyanfalva*: 1479 Budai kapt. lt. l. 4. 10 și 11).

Borowsky, o. c. p. 128 zice: «Cine a fost acel Damian, nu se știe». — Falva — sat la genitiv, deci satul lui Damian. Familia românească Damian este foarte bine cunoscută atât în jud. Arad, cât și în Hunedoara ca și aiurea.

Gedös. Gveduch: 1237 Árpádk. uj okm. VII 42. Gueduch: 1237, Hazai okm. I 16).

Borowsky, o. c. p. 201: «Neapărat nume de persoană». Gedeon, alintat dela Geduș. Aici aflăm în anul 1237 următoarele nume de persoane: Tila, Mogoș, Ioub (Iov) și Viduș (Hazai okm. I. 16).

Haniza Monostor. (Monasterium-Kenaz: 1231 Árpádk. uj. okm. XI 220. Ecclesia de Kenaz: 1233 Mon Strigon. I 293)

Kenez-Kenez. 1330 Zichy-okm. I 357—358.

Rev-Kanizsa. (Canysa, pe la anul 1030., Gellert-Legenda 321. Kenesna: 1200 Anonymus 47 rev-Kanysa: 1332 Dl. 322-22).

Borowsky, o. c. p. 255, 271, 512 «numele derivă dela Cnejii și reședința Cnezului» — sub a cărui autoritate erau Slave-Românii. până mult după venirea Ungurilor.

Megy. (meeg: 1393 Mon. Vol. III 223. Megh: 1397 Temesm. okl. I. 302).

Borowsky deduce numele dela slavul medja — miere.

În limba latină medus — mied, cuvânt vechi românesc. Românii și Slavii vechi făceau din miere o băutură foarte plăcută, numită *mied*.

Morotova (Mortua: 1211 Árp. uj. okm. I.

115. 1939 Pesty Fr. magy. helyn. («Halaz cum Harangaldthue et Mortuva magna») 1256: Erd. muz. lt.

A fost proprietatea abației de Tihany. Andrei al II-lea a confirmat proprietatea în 1211.

Localitatea era stiuată lângă o baltă mare (cam de dimensiunile lacului Brateș de lângă Galați). Dr. Borowsky deduce numele dela slavul Mrtva: mocirlă.

Deși nu negăm existența Slavilor de aici, totuși cuvântul scris în document (Mortua) seamănă cu românescul moarta. Ex. «Marca Moartă» (ca și această baltă) În regiunea noastră avem artere cu apă, din Murăș și din Tisa, pe cari însă apa e stătătoare. Acestea se numesc «Mortăreți», iar o baltă «Moartă». De aici avem (probabil) Murat, sau Morat: udat. «Murat până la piele». În această localitate aflăm urme românești și în onomastică. În 1211 nume de ale pescarilor: Herney (Hănei), Nideat, Enruș (Henric cel mic), Cumou (Cumău), Fenereș, Guirold, Sumad, Veynuș, Lengén (Longhin), Chimaș (dela Achim), Vitu. Illabad, Uroș (Panonhalmi apátság lt. Néh. Szamota István közlése) (Vezi și Drăgan I. c. pag. 44 despre Mortua, pe care din greșeală o crede lângă Balaton).

Ca dovadă că elementul românesc de fapt era până aici pe malul Tisei, mai amintim, că în localitatea din apropierea satului Moarta (azi dispărut) se află Rév-Kanizsa. În Pesty Frigyes: Hivatalos Helynevek — «numiri oficiale de localități» — aflăm două canale (artere) cari ies, și după ce merg alături de Tisa, reintră iarăși în Tisa. Numele lor este: Vlah—Illinka-Unka și Vlah-Illinka-bara.

Nagy-Ösz. (*Nagenz*: 1030, Gellert-Legenda 321). Naghuz (citește Nagenț și Naguț): 1451 Dl. 14443. Nagy-Eosz sive Eoz: 1590 Csanádi püspök. lt. B. 2.

Ösz, ungurește: toamnă, deci «Toamnă mare». Cum s-a putut ajunge la această interpretare este de neînțeles, când se scrie Nagenț și Naguț (Nagenz, Naghuz).

Nagăț: o pasăre de baltă, numită și Ne-guț. Cuvânt românesc, din onomatopeia ce o reproduce țipătul acestei pasări. În locurile acestea băltoase, o astfel de pasăre trăeste și astăzi în stoluri destul de mari. Litera n. între e și z, este vechiul nazal românesc.

Pordány (Pradanmunustura: 1247 dl. 322-5).

Dr. Borowsky este de părere că, numele i s-a dat după persoana Pradan, însă nu știe cine a fost.

Nume românească Prodan cunoaştem numeroase. Drăgan o. c. 299: Prodan, Prădan, Predan au putut fi şi româneşti. Grisselini (harta din 1776) serie» Keresztur praedium», cu turn. Turnurile erau mare raritate pe aici, în vremurile vechi, astfel şi localitatea Torony (Turnu) şi-a primit numele dela turnul impozant al bisericii. (Borowsky 599) Mănăstirea cu turn a existat încă în an. 1247 (Dl. 322-5), totasemenen» în 1256; dovadă că a trecut cu noroc peste grozăviile invaziei tătarăşti din 1241/2, n-a fost însă cruţată de pustuirile Cumanilor din 1280 (Borowsky 498).

Sajti, scris în act la 1138 Saktu, (monum Strig. I 94) este satul românesc, care a putut avea însemnătatea de «căslă» ciobănească, sau a fost chiar sat cu case de iobagi. În limba maghiară litera a deschisă, ca să nu se citească oa, s-a scris dublu aa, sau ah, cum se observă mai sus: În limba maghiară modernă se scrie Szatu, Satu, în care cuvânt litera u după toate probabilităţile s-a pronunţat abia auzit, ca de ex. în cuvântul mort(u).

Ūrs Wrs: 1256 Erd. muz. It.)

Borowsky: «din nume vechi de persoană», (Ūrs). Nu se poate înţelege din care motiv s-a cetit Ūrs.

Drăgan: o. c. 255, Urszinyi, Ūrs: ursus-um. Numele unui vechiu stămoş cu numele Ursu.

Următoarele nume de localităţi, azi dispărute, le-am aflat citate în ultima operă a dlui dr. N. Drăgan. Pag. 235: «Intr-un document din 1232 (Cod. dipl. p. Hung. I, 13 şi Wenzel, C D A VI 504), cetim: «vadit usque terram *Posorogh*, terra Oehyz que vocatur Szor et vadit ad terram iobagionis castri qui vocatur Cyszar cuius terre nomen Szor item prima meta terre Zarhoi a castro Sarand excepte incipit de Crisyo ex oriente tenet metam «Vosian».

Vosian şi *Szor* (azi în jud. Arad) sunt nume româneşti (pe Posorog l-am explicat separat).

Drăgan, o. c. p. 236: «Având în vedere apropierea de Oradea, «villa Zor», din «Registrum de Varand» a. 1214 (la Endlicher, Mon. Árp. pag. 718, art. 315; forma «*Villa Sorou*» a. 1213, id. ib. p. 680 art. 150 şi p. 707 art. 265 poate fi numai o altă grafie a aceluiaşi nume), după toată probabilitatea este identică cu «terra Szor», care a putut face parte tot din Cenad (un alt Szor există în com. Pest). Acest Szor este identic cu numele

de persoană *Sor*, *Soră* (vechiu românesc) sor (u), lat. soror. Drăgan o. c. p. 255 *Korbuly*-pusta: corbul. forma actuală a lui Corb (corvus-um). Drăgan o. c. p. 255 *Verzar*, (vârzar, varză), iar aceasta din virdia-am (virdia).

Ibidem. Maly (conf. rom. Mal: ţarmure).

Ibidem. Marosan t. (: telek) Murăsan. (Familia Moroşan este familie românească, ortodoxă în jud. Bichiş şi Arad).

Ibidem. Tornovan, dela românescu Târnovean.

Numiri Româneşti de ţarină.

Satul *Bătania*: Cartier în oraş: Biserica albă (Pesty F. «Hivatalos helynevek»); Tiganca, Bugeak, Ogredistye, Cănyepistyc (Hivatalos helynevek, Pesty Fr.)

Satul *Beéb*, Salişte, Bugeacu-âl mare, Saŋ, Maidani, Scoe, Gunoî (Dr. Borowsky, 44).

S. *Csóka*. Tălagi, Cuterină (Pesty, Hiv. helyn.)

Oraşul *Hódmezővásárhely*. Următoarele puste: Mama, Şonta, Goie, Cianu (Graf Károly It. 35.9) Ţarini: Ţiriac, Delinea.

S. *Pap-Keresztur*. Mocirlă, Echenda, Lacu Colbar (Dl 30828).

Pecica. Următoarele puste: Lotreni. Ţuta, Irinta, Popeni, Mărian (nume de persoană utilizat pe aici din Marius; în Vechiul Regat: Marin), Corniţa, (*Insulă* pe Murăş): Popini. (în apropiere a existat satul Popi.)

Şeitin. Ţarini: Ţișcot (fănaţ), Pobara (în acest loc existau odinioară castori, numiţi biberi, de unii poberi; (în V. R.: Pipera), Piștol, Selişte, Iorgovan (dela Iorgu George) (floarea de liliac, aici se numește iorgovan, din cauză că înfloreste la Sf. George): «Funacz» (fănaţ), Kernyitura (cărnitură), Orzaştină (Pesty Hiv. helyn.)

Nădlac. Grădişte, Raroş, Blezaniţa-Rătu-Mare, Bălătana, Gârbovaţ, Baştină, Veşu Cidu (o mocirlă), Topilă. — Următoarele movile: Holumbu Crepat, H. Izvorului, H. Sânta, H. Domenika (Duminica, dar poate fi şi dela Domnica). (Pesty Hiv. helyn.)

Nume de Persoane :

Familii de nobili români din jud. Cenad. (După dr. Borowsky, Csanádmegye története).

Ūrsu, a. 1256. Comuna Ūrs (Wrs: 1256 Erd. muz. It.) «Numele de localitate este primit dela un nume vechiu de persoană». Ace-

astă persoană, după cum se citește din actul latinesc din 1256 (Wrs) poate fi Urs. De aici avem familia lui Iriși Pavel și a lui Ladislau (probabil maghiarizate), cari în 1479 erau proprietari. (Borowsky p. 616).

Iancu, a. 1312—1326. Orașul și cetatea Nădlac. (Noglok: 1313 Fejér VIII 1524). «Pe când Egyed trecea la cele eterne, pe tronul metropolitan din Kalocsa, ședea Iánkfi (fiul lui Iancu) Ladislau (1312—36), care se bucura de mare trecere la curtea regelui». «Metropolitul se ridicase la această demnitate din starea de simplu răzeș (köz-nemes), iar acum influența ce o avea, o întrebuința pentru asigurarea viitorului familiei, din care a fost născut. A obținut dela regele Carol Robert o scrisoare de donațiune as. domeniului Nădlac în favorul fratelui său Nicolae. (Anjouk. okm. III. 201). În documentul latin se scrie astfel: «De Iank (filius Iank)». Nu e de mirare, că un nobil român a ajuns la treapta de metropolit catolic. Nicola Românu (Olahus), primatele din Esztergom, deasemnea a fost român; fiul lui Ștefan a lui Dan Vodă și Maria, sora lui Ioan Hunecade Corvinul. (Dr. Popovici: «Ist. Rom. Băn.» pag 186) (Borowsky p. 415).

Voievodul Bogdan a. 1339 (Borowsky o. c. 138) Satul Dios (Gyous: 1330 Zichy-okm. I. 363). Azi dispărut. Era situat pe malul nordic al Murășului, lângă Semlacul de azi. Dela Beesei Imre, satul a rămas fiului acestuia, cu numele Tötös. Acest Tötös avea »un vecin rău« (rossz szomszéd), pe Voievodul Bogdan; Bogdan împreună cu ai săi, a atacat pe la finea lunii Februarie 1339 casa din Gyus a lui Tötös, i-a spart poarta și i-a mănă 14 boi. A rănit pe servitorul András și a dus un dulap. În afară de aceasta, a devastat complet casa lui Mark și i-a dus toată averea, așa, încât i-a făcut lui Beesei Tötös — fără a socoti boii — o pagubă de 20 mărci. (Zichy okm. I. 559).

Buzat a. 1239 (Borowsky 445). Satul Nagy-Szőreg (Zeurug: 1239, Árp. uj. okm. VII. 76 D 238) Proprietatea mănăstirii a fost pământul numit »Zobor«, pe care l-a cuprins în mod samavolnic fiul banului Buzad, meșterul Buzad. Abatele mănăstirii l-a dat în judecată, care s-a sfârșit la 22 Noembrie 1239 astfel, ca Buzad să plătească 100 mărci, iar pământul Zobor să fie al lui (Dl. 238 és Árp. uj. okm. VII. 76) Drăgan o. c. p. 139: »Mai curând se pare că, este identic cu românescul buzat«, cu buze mari, din buză, »Lippe« cf. pt. aceasta albanezul buze. Un moldovean cu numele Mi-

hul Budzat este pomenit la 1481. (cf. T. Bogdan, »Documentele lui Ștefan cel Mare« I. 258). Despre acest nume de persoană Simonis de Keza ne spune: »Buzad autem generatio de Mesn originem trahit, nobiles de districtu Wurzburg« (Endlicher, »Mon. Arp. p. 126; cf. și ed. M. Florianus, II. p. 95« Herbordas Lauchereth, Ispaan fya Buzaath nemzetséggy-bowl Walo«, este atestat la 1273 în comitatul Zala, vecin cu com. Vas (Nagy G., Végh și Nagy I., Zala vrm. tört. I. 72) Un Benedek de Buzad se găsește și în Timiș la 1415 (Csanki, M. H. II. 31) Drăgan, o. c. p. 146: »Interesant de amintit în legătură cu acest nume de localitate, este că în anul 1284 se pomenesc un Buza de Menchel, iar în 1296 un Buzad de Menecl. Cum am văzut, este vorba aproape cu siguranță de românescul Buzat, »Grosz dieklippig«.

Trentul, înainte de anul 1360 și

Vidu de Bașaraga, înainte de 1529. (Borowsky 29) Satul Boșoroaga (Bursorog: 1217. Registr. Varadinense 1550. 98) — În a. 1217 a fost supus ordalicii (feru roșu) în Oradea, protopopul Mikloș (tot odată canonic de Cenad), pe care-l reclamaseră iobagii: Matei și Sorlud, că le-a luat moșia Boșoroaga (Burșorog). Protopopul a dus cu mâna liberă prin biserică ferul roșu, fără ca să se arză(?) și astfel a luat moșia dela iobagi (Registr. Varadinense a. 1217). Un membru al acestei familii este pomenit de Marki s. între nobilii comit. Arad (Aram. tört. V. II. partea I. p. 289), cu numele Vid, care în 1529 a avut un băiat Vid Ioan. Acesta a studiat teologia dela Wittemberga și întorcându-se acasă (la Nădlac, unde tatăl lui era comandantul cetății) a devenit cel mai mare propagandist al reformatismului. Se crede, că numele complet al comandantului cet. Nădlac a fost: »Laca Vidu de Boșoroaga«, »Basarági Vitus Lukács«.

»În anul 1337 era proprietatea familiei Vezekény, strămoșii lui Czirak. Dar înainte de neamul Vezekenyeștilor, satul acesta a fost cândva și al familiei Trentul, de oarece, când în 6 Iulie 1360, nadorul Kont Nicolae a ținut ședință cu nobilii județelor Bekés și Zarand, nemeșii adunați, la cererea lui Ioan fiul lui Nicolae Trentul, a făcut dovada, că satul Bașaraga este proprietatea sa (Történelmi tár 1896. 509) (Dr. Popovici, »Ist. rom. bân« p. 217, 219: Trentul a fost prefect de Timiș (Comes) și Ban de Severin).

Bârla a. 1431. (Borowsky 555). Satul Szent Iván (Zenth-Iwan: 1411. Varga: Szeged tör-

ténete 211). »Alt proprietar a fost Ștefan, fiul lui Bărlea (Bârlea), care a avut parte din moșia Belső și Külső Szent-Iván, iar la 21 Oct. 1431 le-a dat amanet pentru 500 fiorini, regelui Sigismund și prin el orașului Seghedin« (Varga: »Szegeđ története p. 222) Drăgan o. c. p. 533, Bărlea—Bernardus.

Avram, a. 1440. (Borowsky 13). Satul Apácz (Apachya: 1488 Dl. 19378). Acest sat în a. 1440 a fost proprietatea cumpărată de familia Gerlai Abrahámfi, iar în 1458 Abrahámfi Toma a obținut scrisoarea de donație (Békésm. okl. I. 78). Pag. 260 idem. În 1531 Lökös István a vândut moșia sa din Kasza-Pereg cu 1000 fiorini lui Gerlai Abrahámfi Ștefan (Kál-lai It.) Ibidem 489. Dóczy Ladislau, la 1477 căzând în lupta contra austriacilor, văduva lui a rămas cu 3 fete; pe Ursulina (Orsolya) a măritat-o după Abrahámfi Sebastian. Familia Avram este cunoscută în jud. Arad. În comuna Vărădia de Murăș (Tótvarad), a funcționat cu 35 ani în urmă învățătorul român ortodox, Avram.

Danfi, a. 1492 (Borowsky, 152) Orașul Donathornia (Donathornya: 1447 Munch. 25). În 1492, Mai 6, Ioan Corvin (fiul nelegiuit al regelui Matei) a donat Donathornya lui Dan-fi Andrei de Doboz (D. I. 9646) Familia Dan este cunoscută în jud. Arad. În Vărădia de Murăș (Totvarad) a trăit cu 30 ani în urmă notarul român ortodox Dan. În plasa Lipova există mai multe familii românești Dan.

Danci-fi și Macedoni, a. 1466 (Borowsky 170). Satul Fejéregyház (Feyeregyhöz: 1466 Dl. I. 6388). În 25 Iulie 1466, moșia este vândută de proprietarii Danci-fi și Nicolae Macedoni (Dl. I. 6388 și I. 7276). Familia Danci-fi (fiul lui Danciu) este originară din Macedonia, cf. Forgach Levéltár. (Macedoni, după toate probabilitățile, de asemenea din Macedonia).

Sandrin-fi a. 1501. (Borowsky, 330). Satul Magoch: 1426 Pesti Fr. »Magyar helen«. »Asupra moșiei Magocs, și-a formulat pretențiunea în 1501 și Sandrin-fi de Szer, ca succesor al familiei Posa (Poșa) (Dl. 21.061)» Sandrin este nume românesc. Cu diminutivul lui Sandrin ne întâlnim în 10 Aprilie 1451 când Ion Hunede confirmă pe voievodul român Moga din provincia: Halmagiu, Căpâlna și Baia, toate din Zărând, care voievodat l-a stăpânit și până atunci, împreună cu fii săi: Mihail și Sândrinuș (D. 30188). — Drăgan, 148, nota 1: Sandru, Lisandru, Alexandru, Sandru (ungurește Săn-

dor). În comuna Nădlac există o familie fruntașă românească Șandru, pe care Ungurii au scris-o Sandor (familie de nemeși; se vorbește mult în acest sat despre capriciile ultimului vlăstar nemeș, o femeie »Nemeșoica«. Această avea patima de a se posta în mijlocul șoselei, cu biciul în mână. Când venea vre-un iobag cu căruța, fie chiar încărcată, trebuia să o ocolească, altfel îl croia peste față cu gâr-baciul). Atât se știe din trecutul acestei familii.

Pojar a. 1528. (Borowsky, 384). Orașul Macău (Vlunk: 1247. Dl. 322 § 5 Árpádk-új okm. VII. 242. În luna Noemb. 1528 regele Ioan (Sapolya) a petrecut în Macău 6 zile, dar nu a șezut în palatul »domnului de pământ«, ci a fost oaspele bine văzut al lui *Pojar Balint* »cetățean cu stare bună« (Szerémi 241).

Luca, a. 1557. (Borowsky 199) Fűpereg. Fyperek: 1479. Muz. It. 1555. — »Proprietar era Ravazdy. Dar Ravazdy a căzut în necredință față de rege, și astfel regele în 7 Ian. 1557 a donat moșia lui Luca Ioan și altor trei (Libr. reg. III. 379«).

Baba a. 1647 (Borowsky 393) Satul Mező Kopáncs. (Cupanchi: 1219 Vărădi registr. 1550. 26) — »Ca domeniu pustiu, pela 1647 a fost proprietatea lui Kállay Baba Ștefan. (Eszterg. főkápt. It. 67. 8. 25) Și astăzi există familia românească Baba și Babeș. Există și localitatea Băbeni.

Moșic a. 1651 (Borowsky 37). Satul Bathonia (Bathonya: 1446 Dl. 1816) — După anul 1651 Doboczy Ferencz și-a vândut moșia lui Moșic Ioan și încă la 4 inși, viteji de Szendrő. (Curuți). Pag. 318. »Tot la fel a procedat cu moșia Kun-Agota. N R A 1792. 12). — Drăgan, 98, »românesc Moș, ie diminutiv«.

Barcianu (Beresényi) a. 1650 (Borowsky 224). — »Văduva lui Nyári Pavel a schimbat moșia Hódmező-Vásárhely cu Lugasi Ianos, pentru comuna Mada. Lugasi a avut o fată Várvara, pe care a luat-o de soție Székely Beresényi Imre, dându-i-se și Vásárhelyul de zestre. (Kamarai It.) Pag. 256.« În anul 1650 locuitorii din Vásárhely sunt opriți dela folosirea moșiei Kéktó-Ráros (scris Rasor), dar contra samavolniciei comise de ei, Beresényi Nicolae îi dă în judecată tribunalului Borsord. (Thaly: Beresényi es. I. 250) — Nicolae Berceanu, comandand kuruți, a fost mâna dreaptă a lui George Rákóczy. Berceanu a fost român. În armata kuruților au luptat mulți români, de ex.: Negru, Dragul, Bălică, Piptea, Bucur,

Câmpenau, Nagyszegi, etc. (Pesty Fr. »A szörényi Bánság története« I. p. 126).

Belteki a. 1653 Borowsky 213). »In anul 1653 comuna sârbească Hodity (Hodegyház) a fost donată de nador, familiei lui Belteki Pavel. (Garan-Szt. Bened. conv. It. Stat. G. 1. 17) »Familia preotului ortodox român Belteki, este bine cunoscută în jud. Arad.

Roksini (Italieni romanizați) (Borowsky, 388) »Pusta Mezőhegyes a fost considerată de Rakoczy George al II-lea, ca aparținătoare principatului său. Probabil deja tatăl său a dat-o ca donație lui Roksini Grigore de Ineu. (Cyulaf. libr. reg. XXV. 6). Rocsin a fost un comandant brav în armata lui Rakoczy. A mai primit în jud. nostru satul și moșia Szece (Zeehe: 1333 Mon. Vat. I. 145). Familia numeroasă Rocsin, români ortodocși, este binecunoscută în partea de sud a jud. Bihor. În jud. Arad, târgul Buteni a trăit protoereul Rocsin Florin. În Nădlac funcționează actualmente, notarul d. Iosif Rocsin, român ortodox.

Chinezu (Kinizsi) a. 1458 (Borowsky 209). »In 1458, regele Matei Corvinul donează moșia Hegyes lui Horogszegi Szilágyi Mihail (unchiul său, cumnatul lui Hunede Ion, iar după moartea acestuia, lui Pavel Chinezu, eroul bănățean, care a edificat aici un castel, ale cărei ruine se mai văd încă. Pavel Chinezu, comitele Timișului, a locuit de multe ori în acest castel.

(Muz. It.) Pavel Chinezu a fost român ortodox. (Dr. Popovici: »Ist. rom. ban.« p. 205) și înrudit cu familia Corvineștilor. (Schwicker: »Geschichte des Temeser Banats« p. 300).

Luțai Hoszu, Hegedüs, Olách, Németh, Stapta, Beke. (Borowsky 611) »Satul uj Csánád: 1700. Eszterg. főkápt. It. 67. §. 27). -- »Intr-un document din 1757 urbarial, citim »Tenet locum antique possessionis Apathfalva« (Urb. 81. 9.) În hotarul satului, pe pământul care era odinioară proprietatea lui Luțai Toader, se află o cruce minunată de piatră, al cărui exterior denotă o mare vechime, fiind cu totul acoperită de mușchi. Inscripta ce a fost pe ea, a spălat-o cu totul apa de ploae și nea; poporul crede că sub aceasta este înmormântat regele Ladislau Cumanul (Pesty: »Hivatalos Helyn.«) Familia Luțai există și azi în regiune. Din această familie este notarul public din Sănnicolaul Mare. În Arad trăește d. dr. Cornel Luțai, avocat rom. ort. fost primar al orașului; iar în Bănat, trăește un preot ort. rom. Luțai.

Pag. 612: »In anul 1757 se află în Cenadul Nou, 35 de proprietari români; între cari următoarele nume de familie: Hosszu Todor, Hegedüs Drăgan, Olach George, Nemeth Petru, Stapta George, Beke Ioan, etc. (n. a.: ar fi interesant să-i știm și pe ceilalți de sub »etc.«).

Tiucra Petre-Pribeagul.

SONET.

*Lubirea noastră încolțește iară,
nu fir plâpând la geamul amintirii;
iar tu și eu, în vrajea fericirii,
rămânem nemișcați figuri de ceară' --*

*Nepăsători la frumusețea firii
intrate'n prag de plină primăvară,
noi ne plecăm, ca'n fiecare seară,
iubirii idolului amăgirii. --*

*Privește cum se lasă pleoapa roză
a serii, pe-un declin de simfonie,
pe-aceeași veșnică metamorfoză,*

*și vezi că totul e zădărnice...
că dragostea-i, și ea, doar vers sau proză
și-tăt... Incolo, tristă nebunie!*

P. Bogdan.

VIATA în RITM PROVINCIAL.

Cuvinte de praznic

· Poate va fi mai nimerit acum la serbarea Invierii, a încresta pe răbojul timpului — nu mai așa pentru cei puțini și înțelegători — sbuciumul în care îi dat să se frământă provincia. Cu aceasta, nu ne facem măcar iluzia că se vor produce unele remedii în favorul provincialilor. Toți dintre aceia cari pot, sunt mult prea ocupați de propriile lor interese, necum să-și împovăreze grijile, cu acelea ale provinciei. Cu toate astea sunt multe. Foarte multe chiar, încă și acum la praznic. Adică, tradiția aduce vorba de praznic, încolo, tot mai numeroși sunt ai noștri semenii, — chiar la această sărbătoare a iubirii a deaproapelui; cari umblă în zdrențe, bătătoresc drumul flămânzi, desculți, setoși și osteniți, veșnic în pribegie, ca acei fără adăpost sigur. Nu ar trebui să fie așa, fiindcă drept la viață, în mod demn, după truda depusă, are fiecare. Că-i altfel decât așa, înseamnă că sunt tot mai puțini oamenii și tot mai mulți simplii indivizi. Dela aceștia nu te poți aștepta la altceva.

În căminul părintesc, la praznic, ni se indica adeseori, situația cutărui ciubărar rătăcît pela noi, chiar la sărbătorile acestea mari. Ni se vorbea de ai săi, de copilașii lui, cari desigur îl așteptau cu pâine. Ne cutremuram întotdeauna la gândul, că ai săi pot fi flămânzi pe când el, tatăl, cerșește și în praznic la porțile altora. Astăzi moșii — știți românii aceia falnici în jurul cărora s-a făcut deja atîta frazeologie — sunt tot mai des zăriți printre noi cerșind, iar alături de ei alții cu sutele de mii, fac acelaș lucru.

Ne putem deci întreba, oare mai e ceva care-și poate petrece până la îmbuibare, nestingherit, când în jurul lui mijeste atîta ne-caz, durere și mizerie?... Și dacă da, atunci să știți că aceștia sunt numai alți Nero în miniatură, în postura fostului lor precursor de tristă memorie, pe când din toate părțile ardea Roma și-și petrecea el..

Acum una mie nouă sute unu de ani, a înviat un om prin fiul dulgherului Iosif, însă nici măcar după atîtea veacuri, n-a înviat omenia. Aceasta face mult!

Tristețe

Astfel cum n'a dorit-o nimeni, cum n'a mai fost niciodată: s'a înfiripat acum deja pretutindeni. E umilitoare și gravă, distructivă și molipsitoare! Încet dar sigur impresoară totul, se întruchipează pe fețele tuturor — și așa destul de ofilite, — indicând tot mai multă îngrijorare.

Combaterea ei a devenit demult inutilă. Toți câți au încercat-o, au desarmat în fața Atotputerniciei sale, mai curând de cât ar fi crezut cineva.

Și acestea nu de ieri, nici măcar pentru mâine, — se pot doar semnala ca o nouă simfonie a tristeții, a cărei acorduri prind în vraja lor, atmosfera, trecătorii, totul.

Pecetea tristeții, o poartă ființele condamnate la suferință, amărăciuni și inaniție. Aceeas notă, se zărește în ogoarele tot mai pârloage, în truda ce devine tot mai neputincioasă și efemeră: se remarcă până și în sunetul tălăngilor dela vitele ce pase în iarbă, muncite fără de prihană, și chiar așa fără un folos real.

Seara în amurg, tristețea ia aspectul unui întuneric lăsat peste suflete, și fiecare alt răsărit, de soare, n'aduce ceva nou, decât alte suspinuri și cel mult câteva mâini împreunate, a unor mici ființe omenești, — ce astfel își cer pâinea de toate zilele, care le lipsește dealtfel, aproape totdeauna.

Sărăcie Lucie

Nu știm cine și când a spus aceasta pentru prima dată. Iapt cert este însă că, astfel rostită fraza astăzi, e mai actuală ca niciodată. Este iarăș o notă a vremii, caracteristica stării de fapt, în haosul ce-l străbatem.

Ori câți experți s'ar nascoci pentru a da o altă interpretare sărăciei în provincie, — ar putea fi numai niște meșteri ai frazei și nimic mai mult. Pe aici, deja la fiecare colț de stradă mijeste neajunsul și la fiecare drum de o alergătură, alt sărman îți întinde mâna după pomană.

Natural sărăcia, și alături de ea suferința n'au putut fi încă, cântărite. Nici nu credem că vor putea fi vre-odată. Conducătorii popoarelor, — așa zise nedreptățite — se pregătesc pentru răsboaie, mai vor să răsune tunul și în cel mai rău caz, să poată ridica niscaiva stâlpi pentru ștreanguri.

La ce le-ar folosi lor liniştea, pacea, dacă ei nu pot vieţui altfel, de cât tot ispitind diavoleşte şi la nevoie deslănţuind ura, să înceapă prigoana, dezastrul?!...

De unde să ştie ei, că la sate în general nici în trei luni nu se poate câştiga un pol, că acolo truda se firimiţează în zadar şi lacrimile curg, fără să mai fie provocate?!...

Ce le pasă lor, întru cât simt ei durerile sătenilor? Provincia astfel cum e, a devenit demult pentru stăpânii zilei, un fel de amantă îmbătrănită fără vreme şi lipsită de farmec! O mai vizitează din necesitate în preajma alegerilor, apoi câte odată, așa de văzul lumii, iar în tot cel'alt răstimp, de obicei, cu toţii o lasă în plata Domnului.

Te pomeneşti, că dacă şi-ar face datoria, — naivi cum sunt bieţii indivizi — ar crede că nu-şi ştiu juca rolul de ibovnici ai ei.

Fiindcă, actori sunt cu siguranţă.

Trei „Doamne“

Fac şi ele parte din așa zişul »high life« a ţinutului respectiv, şi pot fi zărite de obicei, începînd dela oara ceaiului după masă şi pînă în zori de zi. E răstimpul celei mai febrile activităţi. Ultima dată, au fost semnalate în ajun de prasnice, prin vitrina unei bombonerie, unde se delectau în alegerea şi consumarea diferitelor produse aflate acolo. Cu o stăpânire de sine încordată la maxim, un ris prefăcut şi maxilarele veşnic în funcţie, cele trei îşi repetau doar îndeletnicirea cotidiană schimbându-şi numai, toaleta, coafura, şi poftetele.

Afară, cu faţa lipită de geamul vitrinii, spre a vedea mai bine, un copil în zdrenţe, desculţ, cu un deget în gură, urmîrea mişcare cu mişcare, gesturile, hohotele şi imbieturile ce se săvârşeau în lăuntru. Poate imaginativ gusta şi el aïdoma »Doamnelor«, fiindcă dela un timp gura-i »lăsase apă« cum se spune. Cu toate acestea, fiecare îşi vedea de treabă şi totul a rămas neschimbat.

Cele trei mult apreciate fiinţe, îşi continuau nestingherite activitatea, cu multă ceremonie; fiecare se întrecea prin a pofti vecina la gusturile ei. Copilul a ridicat într'un timp picioraşul mai sus — desigur nu pentru că ia fost cald — ci, începuse să se obosească. Toate înclinaţiunile tindeau într'acolo. A rămas însă probabil neobservat — așa se crede cel puțin — fiindcă, câte odată şi geamul, ori cât ar fi de transparent, trebuie să pară impenetrabil.

Mă rog, sunt atâtea şi atâtea prejudecăţi, pasiuni; prea des întîlnitele distanţe şi diferenţieri, — cari perpetuate, nu fac cîinste nimănui şi cu atît mai puțin celor cari se cred fiinţe omeneşti, în întreaga accepţiune a cuvîntului.

Asistenţa sanitară

Zi de târg, sfârşit de iarnă şi natural, ploaie. Fără acest dar al naturii, poate nici nu s'ar putea face schimbările de anotimp. De obicei începe când nimeni nu se aşteaptă, curge măruntă de tot, şi rece de-o simţi: »până la oase«. În marginea drumului o trăsură dela ţară, în ea un moşneag bătrîn şi tuberculos, aşteaptă să fie transportat la medic. L'au luat şi pe el tinerii, fiindcă tot avuseseră ei cale pînă la oraş, iar după ce vor termina cu târguelile, o să meargă pe la doctor. Până atunci ca să aibă cine-l îngriji, au luat şi nepoţica de acasă, să stea numai lângă el. Micuţa să tot aibă vre-o cinci anişori.

Acum se învârteşte în jurul lui, îi mîngăie obrazii, şi-l copleseşte cu întrebări. Din când în când, îi şterge tusea, respiră alături de el în atmosfera bolii, şi pe când se vor întoarce acasă, în loc de un bolnav; vor fi după toate probabilităţile — doi.

De-ocamdată, încă astfel se practică la noi asistenţa sanitară. La atît se reduc bunele intenţii, în organizarea izolării bolnavilor de oftică. Tot atunci, în privinţa asta se discută mult — şi afară de acele câteva intenţii bune — realizările practice întîrzie.

Ci-că preocupările de fiecare zi, tind spre clădirea unei cetăţi... universitare, în Bucureşti!

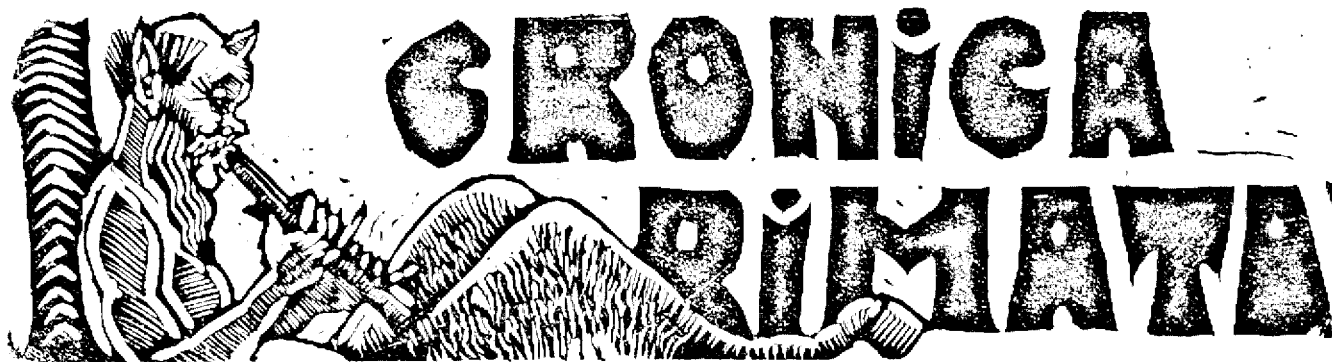
Decernie

Din departe clopotul din turnul bisericii, vesteşte credincioşilor începerea slujbei de vecernie. Sunt chemaţi iarăş mai aproape de creator, mai aproape de lăcaşul sfînt.

— Veniţi să ne închinăm... glăsuieşte preotul, acelaş ecou străbate zarea, e repetat în atâtea sfinte zidiri. Acciaş chemare de glas divin, acelaş imbold spre reculegere sufletească: o binecuvîntată mîngăiere ramificată prin eter în nemărginire. Şi totuşi ce puţini, cum tot mai puţini se îndreaptă spre ea. Cum tot mai rari sunt aceia cari se opresc să o urmeze.

Afară e primăvară şi ciripit de paseri, verdeaţa trage spre sine trecătorii frînţi de oboseală, copacii în pădure formează imense tablouri de un pitoresc inimitabil, — totul a îmbrăcat haina de sărbătoare; doar sufletul indivizilor a rămas acelaş, adunorît de ambiţii, întunecat de patimi, îngîmfat totdeauna.

Ce bine ar fi, ca măcar acum când atâtea necazuri plutesc în jurul nostru, indivizii să audă sunetul clopotului, glasul părintelui sufleteş, şi să fie oameni.

Christos a inviat! . . .
 Că se aude asta'n lung și'n lat,
 E un pretext mai mult, de chefuit,
 De haine noi . . . și gulerul scrobît!
 E un pretext, ca oricare pretext,
 Ce nu se poate încadra în text,
 Dar e perpetuat din gură'n gură,
 Ca orice glumă, sau . . . injurătură! . . .
 De Paște fiecare are'n casă
 Un miel întreg și-un chil de vin la masă . . .
 Iar cel ce n-are, ia! . . . că nu-i păcat
 Să iei ce Dumnezeu poate-a uitat
 Să-ți dea . . . când fiul Lui a inviat!

A inviat Christos! . . . de nu'nvia,
 Nici Iorga pe „Isus“ nu-l mai scria,
 Și poate Peltz s-ar fi născut creștin,
 De nu-ndura Isus atâta chin! . . .
 De nu se petrecea astă minune,
 N-avea O. Goga astăzi un renume,
 De „cântăreț al pătimirii“ și
 Atâtea pătimiți, ce l-or ceti! . . .
 A inviat Christos, că ce rost are
 Atâta zăiafet și sărbătoare

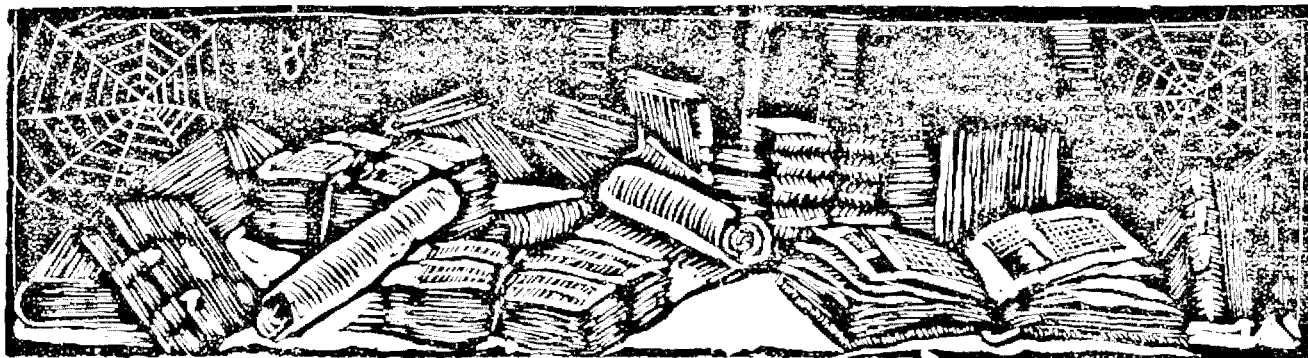
Trei zile'n șir?! . . . De nu'nvia Isus,
 N-ar fi azi Mihalache-atât de sus!
 Georgel și-ar fi dat seama de ce este,
 Iar Iuliu Maniu că-i . . . poveste!
 De nu'nvia Isus, nici Păstorel
 N-ar crede că-i mai mult ca Ionel;
 Iar Jean Tehaș și domnul Trancu-Iași
 S-ar rezuma la ceia ce sunt: nași!
 A inviat Christos, ca mai apoi
 S-avem ce suferi noi între noi,
 Și nu o săptămână, cât se spune
 C-a suferit un Dumnezeu pe lume! . . .
 Noi, din popor, suntem sortiți Christoși
 Din moși, strămoși . . .
 Și țintuiți pe cruci, între tâlhari;
 (Atâți prefecți și-atâtea domni primari)
 Guvernele ne-aplică-un nou chin
 Din an în an . . . o „curbă“, cu venin! . . .

Christos a inviat! . . .
 N-am zis c-așa ceva nu s-a'ntâmplat . . .
 Dar mult așa da, să știu, - ca dumneavoastră-
 Când o veni și învierea noastră!?

PAN

CĂRȚI - REVISTE

Larousse du XX-e Siècle.

Astfel ca în fiecare primăvară, e'o regularitate ce face numai cinste unei edituri de importanță instituției »*Librairie Larousse*«, ne-a sosit ultimul catalog lansat de curând. Desigur că anul 1933, ca toți ceilalți, și-a avut progresele sale. Fapt cert este însă, că aceste au fost desăvârșite prin apariția celei mai vaste enciclopedii franceze »*Le Larousse du XX-e Siècle*« un eveniment de proporții uriașe, și care desigur, înseamnă însuși o nouă etapă a progresului.

Acele 6 volume în felul lor fiecare câte o enciclopedie, — sunt rodul muncii a nu mai puțin decât 300 colaboratori și numără împreună vre-o șapte mii de pagini. Trebuie să se știe că s-a concentrat acolo tot ce a putut fi descoperit în ultimii șase mii de ani. Sunt peste tot 235.640 articole, 46.954 gravuri, hărți, etc. și 451 de planșe în negru, sau colorate. Toate aceste împreună, constituie un puternic far întru luminarea drumului spre evoluția și propășirea cea adevărată.

M. Sevastos:

Aventurile din strada Grădinilor.

roman, editura »*Adevărul*« prețul Lei 60.—

Cărțile bune, ca adevărații oameni astăzi, din nefericire, sunt tot mai rari. Pe zi ce trece lipsa lor este tot mai simțită, cu fiecare alt răsarit de soare, un nou regret își face loc și toate împreună contribuie la înăsprirea stării de fapt,

culminând printr-o tot mai încordată îngrijorare. Iată de ce, apariția unei cărți bune constituie un eveniment semnalat prelutindeni între prietenii cărților, și comentată cu aprindere în lumea acelor cari din când în când mai aprind încă câte-o lumânare la căpătâiul culturii.

Ultimul roman al Domnului Sevastos »*Aventurile din Strada Grădinilor*« face parte din marea frescă umană desprinsă printr-un obiectiv de-o originalitate uimitoare, și așternută printre pagini, înfășorată celitorilor, în aceeași tristețe ce urmărește viața la fiecare pas.

Nu ne îndoim o clipă, că romanul »*Aventurile din Strada Grădinilor*« va face serie, pe când răsfoirea acelor file de un tragic realism, vor stoarea alle lacrimi, inspirând totodată cititorului o firimitură de demnitate, milostenie și omenie în raport cu deaproapele său.

i. j.

Dorina V. Ienciu:

„Cataclismul anului 2000

Este una din puținele cărți de azi, a căror subiect abundă în fantastic. După titlu s'ar părea că se aseamănă »*Cataclismului anului 2000*« al scriitorului socialist englez Upton Sinclair, autorul minunatului roman »*Petrolul*«. Cele două romane se mai aseamănă și prin statul socialist, visat de ambii autori. Cu toate acestea romanul d-nei Ienciu diferă mult de cel al lui Upton Sinclair. Totul se petrece în jurul marelui eveniment al sosirii în anul 2000, pe pământ, a 3 Marțieni, cari ajung oaspeții savantului italian Fidias Luce, părintele Zeei, căsătorită cu Mar-

țianul Marte, și al lui Marius Luce, de profesiune medic, inventatorul unui ser, cu ajutorul căruia oamenii se pot alimenta sintetic, — aparatul digestiv, devenind astfel nefolositor. Marte căsătorit cu Zeea, rămâne pe pământ, devinând șeful statului cooperativ al bărbaților, înființat de el, pe când Zeea ajunge conducătoarea statului cooperativ al femeilor. Marius Luce nutrește o dragoste fără speranțe, pentru Claudia, fiica marelui fabricant Priboiu, antipodul savantului Fidias Luce: ea este o femeie realistă, care nu poate înțelege frământările unui savant ca Marius, și devine soția unui desfrinat.

Intregul roman este un imn înălțat spiritului, muncii, altruismului, și maternității. Statul confederativ european „Pax Animae”, opera lui Fidias Luce, deși foarte bine organizat, față de statul de azi, este foarte imperfect față de statul Martienilor organizat pe baze cooperatiste, în care totul aparține statului, format din: statul bărbaților și statul femeilor. În acest stat familia este privită ca o celulă, iar caracterul indivizilor, crescuți de stat, este format după necesitățile acestuia.

Autoarea acestui roman fantastic ni se pare un element promițător. (O. m.)

Prof. G. G. Rafiroiu:

„Mănăstirea din Peri“

D. G. Rafiroiu cercetează trecutul acestei mănăstiri maramureșene, luând ca punct de plecare documentul din 1391, prin care ea era ridicată de către patriarhul din Constantinopol, la rangul de stavropighie. Documentul acesta a fost tradus în latinește în anul 1491. Traducerea latină nu redă însă fidel ideile din originalul grecesc. Există deosebiri importante care, privite mai de aproape, duc la concluzii noi asupra vechimii mănăstirii. Greșeala cercetărilor de până acum a constat în neglijarea — (sau cercetarea superficială) a hrisovului original (cei grecesc), crezându-se că traducere latină îi este absolut corespunzătoare. S-a pornit deci dela analiza traducerii latine și, fără confrun-

tarea ei cu textul grecesc, s-a ajuns la erori în aprecierea vechimii mănăstirii maramureșene.

D. Rafiroiu reia cercelările și, bazat pe analiza hrisovului patriarhal, conchide că mănăstirea este mult mai veche decât voevozii Baliță și Drag, considerați până acum fondatori ai ei, numai din eroarea alimentată de documentul latin.

Acestea, potrivit hrisovului original, au avut-o ca „moștenire din părinți”. Deci „o moștenire veche, o moștenire străbună, despre întemeierea căreia hrisovul nu amintește nimic”. În jurul acestei concluzii se ridică și altele asupra vieții religioase ortodoxe în ținutul maramureșean. Și cum întemeierea mănăstirii din Peri poate fi astfel serios susținută, ca datând înainte de 1370 (când pe când au fost fondate Vodita și Tismașu), iată că d. Rafiroiu poate afirma că mănăstirea maramureșeană este cea mai veche mănăstire românească.

Cartea se impune prin seriozitatea cercetării și prin probitatea științifică a expunerii. Iată deci că hrisoavele trecutului ne ascund încă multe taine, cari nu se lasă deslegate, decât de o cămășă mai stăruitoare și pătrunzătoare analiză. Păreri deja fixate prin cercelări de mântuială, sunt de multe ori înlăturate nu numai prin descoperirea de noi izvoare, dar și prin revizuirea și adâncirea celor existente. Nu totdeauna discuțiunea poate fi considerată, ca definitiv închisă.

D. Elițescu și E. Serafolean:

„Neamul românesc“

și alte piese teatrale pentru copii. Sânicolaul-Mare 1933.

Dacă în ultimul timp literatura pentru copii s-a îmbogățit în mod simțitor prin contribuția scriitorilor noștri consacrați, în schimb teatrul școlar, teatrul pentru copii, se menține tot la un repertoriu sărac și neîndestulător. — Constatarea se poate face mai ușor la fiecare serbare școlară, când copiii apar tot în același piese naive, stângace și mai ales lipsite de calitate emoțională. Iată deci sunt bine venite încercările de înnoire și îmbogățire a acestui gen neglijat.

Cartea d-ilor Elițescu și Serafolean caută să

răspundă necesității și să acopere o lipsă atât de mult simțită.

«Neamul românesc», prima bucată, este de mai mare întindere și prezintă o succesiune de tablouri caracteristice din istoria națională. Imbibându-se în mod măestrit cu actualitatea, ele tind către sublinierea sentimentului dragostei de țară. Celelalte două: «Să mergem la școală» și «Intr-o noapte de Crăciun», sunt piese

cu conținut educativ și moral.

Scrise cu pricepere, piesele dlor Sarafolean și Ilișescu dau dovadă de înțelegere a vârstei și psihologiei celor ce sunt chemați să interpreteze rolurile și aduc în plus reale însușiri de compoziție și evidente calități literare. Dialogurile vii, conduse, limba aleasă, garantează succesul lor pe scenele teatrului pentru copii.

(m. p.)

REVISTE

PETRODAVA, revistă de prezentare și răspândirea culturii în genere. Piatra-Neamț No. 12.

Nam putut afla din cele 40 de pagini ale revistei moldovene, nici din ce au apare, nici al câtelea au de apariție închee acest număr. Revistă în toate modestă, vrea să-și legitimeze în totul subtilul. Articole de critică literară, didactice, eseuri, fokler, versuri schițe-toate sunt însumate în aceste pagini, cu scopul precis de a prezința a răspândi și mai ales (nemărturisit) de a mulțumi gusturile atât de exigente

ale provincialului chițibușar și căutător de nod în papură.

Revista adăpostește multe talente tinere și premiătoarele Mircea Streinul, I. Vespremie, E. A. Zaharia, etc. Dar se face abuz de modernism exagerat, de frică de a nu fi taxat de provincialism. Incolo abundente informații literare și culturale, care ne redau icoana mișcărilor culturale și sociale din acel colț de țară.

(m. p.)

INSEMINĂRI

Arhivele Aradului.

— O propunere —

Există de sigur și așa ceva în Arad. O seamă de arhive locale au fost puse, pe vremuri, la contribuție pentru a da ființă unei istorii a țării, scrisă în spirit unguresc. Iar altele, utilizate mai puțin, ca acele ale episcopiei și seminarului, au dat prilej și de cercetări istorice românești, a cărora sporire este o necesitate culturală și de prestigiu național românesc.

Revista «Hotarul», după străduințele sale de acest fel, se simte în drept să pună problema aceasta.

Și iată, la ce anume, ne gândim mai deaproape, pentru moment. Arhiva județului Arad cu mult material istoric privitor la Români și neutilizat încă — a descopeiat din cadrele sale, înainte cu vre-o șasezeci de ani, o seamă de material, începând încă de pe la 1737, care privea chestiunile justițiar, tratate și decise, pe vremuri, de administrația județeană. Acest material arhivalic-istoric a fost trecut la Tribunal, deodată cu constituirea forurilor judecătorești proprii. Astfel, la Tribunalul din loc

se găsesc foarte multe dosare vechi, cari ar trebui readuse dela Tribunal, unde nu au parte de o îngrijire arhivalică sistematică, nemai fiind utile Justiției în actele sale curente. Astfel, acest material, în loc de a fi — poate — nimic ori vândut, ar trebui, cât a mai rămas din el, să fie trecut printr'o selecționare și așezat în arhiva județeană, de unde a pornit odinioară, ori să fie depozitat la Palatul Cultural, menit a conserva operele de cultură și izvoarele istoriei noastre românești, atât de puțin lucrată pentru aceste părți.

Tribunalul Arad are, azi, un nou prim-presedinte, în persoana d-lui Romul Orezanu, care s-a identificat și până aci cu interesele noastre culturale.

Când îl salutăm la intrarea sa în noua și bine meritata demnitate, îi punem la inimă, cu toată încrederea noastră, și aceasta problemă.

Salvarea acelu rest de vechiu arhiv, ce poate să ne rezerve și surprize pentru istorie, va fi, fără îndoială, o operă de folos. Și suntem siguri, că nici o dificultate nu stă în calea realizării ei, și că nu se va găsi nici un glas de împotrivire.

Din contra, nădăjduim o grabnică realizare.

Gh. Ciuhandu.

NOTE

A. D. XENOPOL, a fost un exemplu de muncă onestă, de veghe neîntreruptă și de statornică încredere într-un ideal obștesc.

Deaceia, poate, vremea noastră îi acoperă cu uitare, chiar și în orașul cărui i-a dăruit, ca un legământ pentru vremi viitoare, ceace, un savant are mai legat de sufletul și de opera sa. -- Cărțile sale.

Ne plinim, așa dar, numai o infimă parte din obligațiile ce reveneau obștei, la cincisprezece ani dela moartea lui, când subliniem încă odată, că A. D. Xenopol prin Istoria Românilor, a creiat unul dintre monumentele cele mai trainice ale aspirațiilor românești.

Sinteză, îmbrăcată în vestmântul unei credințe vii și active, lucrarea istoricului ieșan, apare, gând unitar, punte luminoasă, peste veacuri. Și odată mai mult, din realitățile animate ale trecutului el a indicat, necesar și imperios destinul care a rotunjit hotarele țării, peste toate locurile, în cari poporul românesc a sângerat și nădăjduit, neîntrerupt, de-alungul vremurilor.

PRIMAVARA cu ape mari și adieri molcome este undeva pe aproape. Poetii ascultă febril pauna și netezesc hârtia, în căutarea cuvintelor imperechiate absurd și ilogic, spre a exprima ceace are simplitate, înalțuri și mers firese înnoirea vieții.

Amorezii se întrecă pe când

vor răsări în ungherele grădiniilor, băncile lăcuite în alb...

Munții cu făceri albastre și văile veșnic gurese și fără odihnă, cer nemărginit și pământ cu podoabe noi, așteaptă nstatornică veghe: zănoagele își lîpezesc până în străfunduri apele reci. Picuții cu vârfuri inegurale și coclauri misterioase își primenesc haina. Drumurile se sbicesc în lumină nouă, iar păcurile renasc în sevă și culoare.

Drumetii își coboară din ascunzișuri sculele și le îmbăiază în soare pentru căile de mîine. Căci pentru nimeni, soarele, înalțurile și drumurile nu au atîta farmec și împărtășanie ca pentru sufletul lor de pelerini.

ORTODOXISMUL, care în aceste meleaguri se cere mereu duh activ și reînnoit, înseamnă prin inițiativa lansată de curând din cercuri preoțești, o nouă etapă de încercare a puterilor.

O catedrală în inima Aradului, umbriind cu măreția sa amintirea umilțelor de ieri, și făgăduind prin liniile suitoare avântul de mîine, se arată a fi în curând o realitate avea. După Cluj, Timișoara și Aradul vin să ridice simboluri noi de credință, ce vor să împânzească Ardealul cu lumina unui ortodoxism biruitor.

Ci -- să credem că în noile făcașuri va pătrunde și duhul adevărat al ortodoxiei: o credință vie, rodnică pentru toate straturile sociale dar mai cu seamă pentru cele de sus.

Este suprema biruință așteptată a ortodoxismului, singura pentru care ne mărturism, integral și fără rezerve.

ARTA CINEMATOGRAFICĂ, decâte-ori încearcă să trateze marile subiecte ale literaturii, își tradează insuficiența organică de a cuprinde capodopera în totalitatea ei. Nu trebuie să arătăm numai decât că recenta prezentare alui »Don Quichotte«, cu un protagonist de renume mondial și cu o execuție tehnică ireproșabilă, a decepționat totuși pe cinesfili și a nemulțumit pe oameni de gust. Este destul să amintim, că nici experiența transpunerii pe ecran a pirandelismului, nu a putut învinge anumite dificultăți tehnice, grație cărora s'a dovedit încă odată, că, cel puțin în actuala stare a lucrurilor, cinematograful trebuie să se rezume la oficiul de anticameră a adevăratei arte creatoare. Melodrama, de veac XIX, dacă expresia aceasta poate fi utilizată aci, acțiunea romantică și lacrimogenă, rămân, pentru multă vreme, singurul apanaj al studioului.

Este bine ca lucrul acesta să fie fixat împotriva tendințelor generale ale regisorilor cari expropriază pe rând și atât de infructuos, marile producții ale spiritului uman, în loc să caute a limita terenul lor de acțiune în marginile posibilităților și a ordinei de lucruri în cari fatal sunt condamnați să se realizeze.

(I. U.)

CE SE SCRIE DESPRE »HOTARUL«

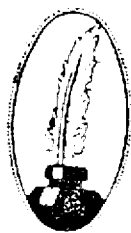
„Adevărul Literar și Artistic“ Nr. 694 din 25 Martie a. c. :

„Revista arădană Hotarul“ se afirmă tot mai viguros printre cele mai de seamă publicații din Ardeal.

Activitatea vie și bogată desfășurată până acum în paginile cu ținută occidentală ale „Hotarului“ ne îndreptățesc speranțele cele mai frumoase în roadele și viitorul revistei, care prin însăși titlul ei zugrăvește un simbol și o făgăduință . . .

Recenziile de cărți și reviste, însemnări și note, încheie ultimile pagini ale frumoasei reviste arădane

Ținem să relevăm un lucru rar. Lipsa polemicilor sterile și spiritul de obiectivitate al conducătorilor revistei.

Lei 10.—

Tip. CORVIN, Arad.